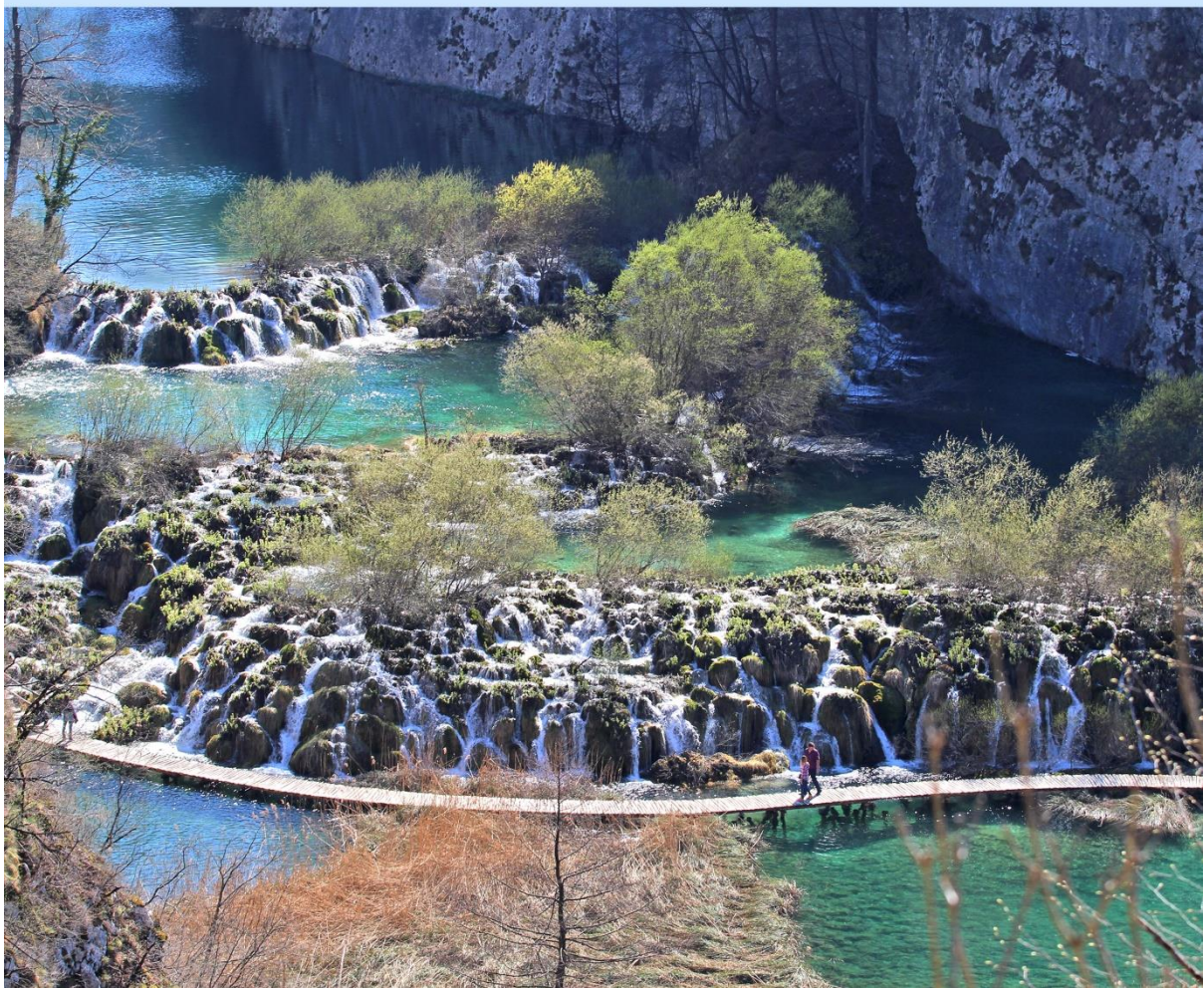

MARKO JUKIĆ

**PRIRODNA BAŠTINA
LIJEPE NAŠE - crtice**

Marko Jukić

Prirodna baština Lijepe Naše - crtice

Marko Jukić

Prirodna baština Lijepe Naše - crtice

Vlastita naklada autora

Split, 2024.

ISBN 978-953-50954-0-8

© 2024. Marko Jukić. Sva prava pridržana. Ova je knjiga zaštićena autorskim pravima i ne smije se ni djelomično reproducirati ili koristiti u bilo kom obliku ili na bilo koji način uklopiti u drugi rad, prenijeti u bilo koju formu, osim za kratke citate, bez pismenoga dopuštenja autora.

Marko Jukić

Prirodna baština Lijepe Naše - crtice

Proslov

Dragi čitatelji,

pred vama su crtice o najreprezentativnijoj prirodnoj baštini Hrvatske, 12 crtica o prirodnoj baštini. Crtice nisu turistički vodič već podsjetnik na naše prirodno bogatstvo te poziv da ga posjetite, čuvate i preporučite drugima. Prirodna bogatstva i velika raznolikost flore i faune svrstavaju Republiku Hrvatsku među značajne zemlje svijeta. Teritorij Republike Hrvatske čine kopno (56.578 km²) i obalno more (31.067 km²); ukupno 87.645 kilometara četvornih. Hrvatska je po površini 124. zemlja svijeta, a trećina hrvatskoga teritorija spada u zaštićena područja (ekološka mjera Natura 2000.). Hrvatska ima 8 nacionalnih parkova i 11 parkova prirode koji plijene svojom očuvanošću i ljepotom. U Hrvatskoj nalazimo divlje masline stare preko 1500 godina i arheološke lokalitete unutar parkova prirode. Raznolikost Hrvatske čine planinski masivi, slavonske ravnice, bukove i hrastove šume, čisto more s velikim brojem otoka, razvedena obala s mnogo prekrasnih uvala koje ovdje nisu spomenute. Republika Hrvatska ima 78 otoka (naseljenih 67), 524 otočića i 642 hridi i grebena (ukupno 1244).

Na malom teritoriju (Republike Hrvatske) nalazimo veliku raznolikost (planinske masive, ravnice, šume, more i podmorje, raznovrsnu floru i faunu) koja može zadiviti svakoga ljubitelja prirode. Ima više ornitoloških rezervata (Kopački rit, Lonjsko polje, Vransko jezero i drugi). Očuvanje nacionalnih parkova, parkova prirode, morskih vala, podmorja, jezera, ornitoloških rezervata, tipičnih starih sela, šuma naša je obveza kao i obveza budućih naraštaja.

Autor je posjetio (pješice i vozilom) navedene parkove i planine te bio oduševljen viđenim na Velebitu, Biokovu, Dinari, Plitvicama, Krki, Kornatima, Brijunima, Kopačkom ritu, Lonjskom polju, planinskim proplancima i maslinicima. Priložene fotografije snimljene su tijekom obilazaka Lijepe Naše.

Ove crtice poziv su na obilazak naših parkova, planina, otoka i ravnica. Imamo se čime ponositi i imamo što pokazati našim gostima. Također, ove crtice poziv su na očuvanje prirodne baština Lijepe Naše.

Autor

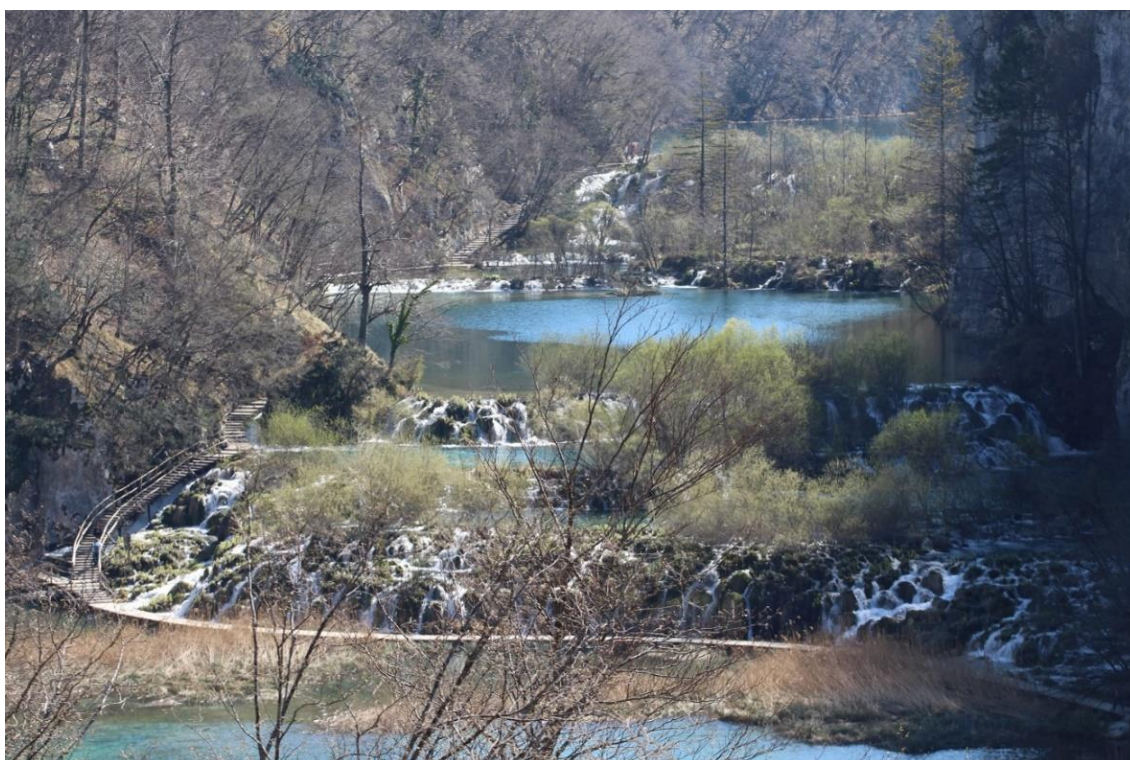
Sadržaj

1. Nacionalni parkovi Hrvatske	6
2. Nacionalni park Plitvička jezera	13
3. Nacionalni parkovi Paklenica i Sjeverni Velebit	17
4. Parkovi prirode	23
5. Park prirode Velebit	30
6. Park prirode Biokovo	37
7. Planina Dinara	40
8. Planinarstvo u Hrvatskoj	42
9. Premužićeva staza	48
10. Bukove šume pod zaštitom UNESCO-a	50
11. Stare masline u Hrvatskoj	52
12. Perunika	56

1. Nacionalni parkovi Hrvatske

Hrvatska ima osam nacionalnih parkova, a to su: Plitvička jezera, Paklenica, Risnjak, Mljet, Kornati, Brijuni, Krka i Sjeverni Velebit. Zanimljivo je da su svi parkovi, osim Brijuna, na nenaseljenim ili vrlo slabo naseljenim područjima.

Nacionalni park je iznimno zanimljivo i vrijedno područje koje je zaštićeno odlukom Sabora. Kad se neko područje nađe u kategoriji nacionalnoga parka, to znači da je u njemu zaštićena njegova cjelokupna priroda: biljke, životinje, pejzaži, geološke i geomorfološke pojave.

Slika 1. Plitvička jezera

Zaštićena područja prirode – uključujući nacionalne parkove, parkove prirode i ostale kategorije zaštite i područja ekološke mreže Natura 2000 – najveće su vrijednosti svake države i treba ih očuvati. Trećina teritorija Hrvatske dio je najveće svjetske mreže zaštićenih područja – europske ekološke mreže Natura 2000. Zbog iznimnih prirodnih i krajobraznih vrijednosti, naših 8 nacionalnih parkova i 11 parkova prirode prepoznati su na karti svijeta kao mjesta koja se mora vidjeti i doživjeti. Po očuvanoj prirodi Hrvatska je među najbogatijim zemljama Europe, a zaštićena priroda jedan je od najjačih hrvatskih brendova.

NP Plitvička jezera 295 km² (1949.), NP Paklenica 102 km² (1949.), NP Risnjak 64 km² (1953.), NP Mljet 54 km² (1960.), NP Kornati 217 km² (1980.), NP Brijuni 34 km² (1983.), NP Krka 110 km² (1985.), i NP Sjeverni Velebit 109 km² (1999.). Ukupno 1002 km².

NP Risnjak

Na razmjerno malom prostoru dinarskih planina izmjenjuje se četrnaest glavnih tipova gorskih šuma uz još tridesetak biljnih zajednica. Razlomljene i strme stijene, ponori, škrape i ponikve duboke i do 200 metara, uvale i krška polja temeljna su obilježja NP Risnjak, smještenog u Gorskom kotaru, oko 15 kilometara sjeveroistočno od Rijeke.

Osim planine Risnjak u sastavu Parka su i planinski masiv Snježnik te izvor rijeke Kupe. Do izvora, koji je zapravo jedinstveno krško vrelo zelenoplave boje, može se doći dobro obilježenom atraktivnom serpentinskom stazom iz sela Razloge ili sa sjeverne strane iz Kupske doline iz sela Hrvatsko, odakle je put lakši, ali i nešto dulji.

NP Risnjak obiluje raznolikom florom i faunom pa je ovo rijetko mjesto u Europi na kojem je moguće vidjeti medvjeda, vuka i risa u njihovu prirodnom staništu. Park je nazvan po risu koji obitava u šumama parka. Ris je samotnjak koji lovi krupnu i sitnu divljač, pogotovu srneću.

Ljubitelji prirode mogu uživati u savršenim kamenim skulpturama, bogatim šumama i livadama na kojima se još uvijek sreće runolist, rijedak zaštićeni cvijet. S Velikog Risnjaka ili sa Snježnika pruža se jedinstven pogled na Kvarnerski zaljev i Alpe.

Površina parka je 64 km². Najviši planinski masivi su Risnjak s 1.528 te Snježnik sa svojih 1.505 metara nad morem. Tik pod vrhom Risnjaka, na visini od 1.418 metara, 1932. godine sagrađen je planinarski dom Josipa Schlossera. Schlosser je osnivač hrvatske botanike i prvi predsjednik Hrvatskoga planinarskog društva.

Na području Nacionalnoga parka Risnjak nalazi se izvor rijeke Kupe. Izvor je pod 100 metara visokom okomitom stijenom, na nadmorskoj visini od 313 metara, a oblikovan je gotovo kao kružno jezerce promjera 50 metara. Površina jezera potpuno je mirna i za najvećih kiša jer voda dotječe iz okomitog "bunara" čija je do sada istražena dubina 80 metara. Temperatura Kupe u tom izvoru je stalna i iznosi 5 do 6 °C.

Park je stanište: runolista, rododendrona, alpske tustice, žute sirištare, ljiljana, orhideja, gorskog moravka, planinskog stolisnika, bijelog zvjezdana, risa, medvjeda, vuka, leptira i drugih.

NP Mljet

Nacionalni park Mljet naš je najjužniji nacionalni park i nalazi se na sjeverozapadnom dijelu otoka Mljeta. Proglašen je nacionalnim parkom 1960. godine. Površina otoka Mljeta iznosi oko 100 km², a NP Mljet 64 km². U parku se nalaze dva slana jezera povezana s otvorenim morem – Veliko jezero 145 ha (dubina jezera je 46 m) i Malo jezero 24 ha (dubina jezera je 29 m). U Velikom jezeru nalazi se otočić Sv. Marije s benediktinskim samostanom iz polovice 12. stoljeća.

Mljet je bio naseljen još u antičko doba. Tome svjedoče dobro očuvane zidine patricijskoga ljetnikovca iz 3. do 5. stoljeća u Polačama. Ime Parka potječe od lat. naziva za otok Mljet -

Melita, Meleda. *Legenda kaže da je Mljet Homerova Oigigija, prelijepi otok nimfe Kalipso na kojem se Odisej zadržao sedam godina u lutanjima Sredozemljem. Specifična razvedenost obale s dva slana jezera, šume alepskog bora, hrasta crnike i bujna makija, kao i bogata kulturna baština, razlozi su zbog kojih mnogi Mljet smatraju najljepšim otokom na Jadranu.*

Nacionalni park Mljet bogat je brojnim uvalama iznimne ljepote, poput Zaobraslog prijesla, plitkih Blaca, plaže Grabove i Polača gdje brojni otočići štite ulaz u jednu od najsigurnijih luka na Jadranu.

U obalnom pojasu mora oko Mljeta i u Mljetskim jezerima zabilježeno je oko 150 vrsta školjkaša, a samo u Malom jezeru obitava preko 40 vrsta.

Park je bogat i šumom alepskog bora, hrasta crnike i teško prohodne makije koja pokriva 90% njegove površine. Također je stanište orhideje, dubrovačke zečine, mrižice, a od životinja i ptica tu su: sredozemni galeb, morski vranac, škanjac osaš, vjetruša, sova ušara.

Slika 2. Mljet

NP Kornati

Nacionalni park Kornati (proglašen 1980. godine) nalazi se u Zadarskoj i Šibensko-kninskoj županiji i obuhvaća 91 otok, otočić i hrid s ukupnom površinom 51 km². Ukupna površina parka je 217 km², a samo 25 % čini kopno dok je preostali dio more. Najveći dio kopnenog dijela NP Kornata je u privatnom vlasništvu, najviše stanovnika s Murtera i Dugog otoka. Vruļje su najveće naselje na otoku Kornatu.

Kornatsko područje su, prema nađenim ostacima, naseljavali još Iliri prije 2000 do 3000 godina, a također i Rimljani te Mleci. Ime parka potječe od latinske riječi „*corona*” – kruna.

Dvije trećine kopnene površine pripada najvećem, vrlo izduženom otoku Kornatu koji je dug gotovo 25 km, površine 32,5 km². Kornat je i najviši otok u parku, visine 237 metara (Metlina). Najniži otok je Smokvica mala, visok tek 4 metra. Kornati su poznati po klifovima, stijenama koje se okomito obrušavaju u more. Najviše su Mana, visine 65 metara i Rašip Veli visok 64 metra. Nakon Velikog Kornata, po veličini, slijede Piškera, Kurba Vela, Levrnaka, Lavsa i drugi.

NP Kornati su raj za nautičare i ronioce. Ima 9 ronilačkih zona u kojima je ronjenje dopušteno samo u organiziranim i odobrenim ronilačkim grupama.

U NP Kornati stanište je jadranske perunike, višecvjetnog sunovrata te morskog vranca, plemenite periske, puža bačvaša, glavate želve, dobrog dupina, smeđe čiope.

Slika 3. Kornati

Irski pisac George Bernard Shaw ovaj čarobni arhipelag razasut po srednjem dijelu Jadrana opisao je riječima: „*Posljednjeg dana Stvaranja Bog je poželio okruniti svoje djelo i stvorio je Kornate od suza, zvijezda i daha.*”

NP Brijuni

Nacionalni park Brijuni sastoji se od 14 otoka i otočića ukupne površine 7,3 km². Tri četvrtine površine otočja otpada na najveći, Veliki Brijun. Ostali otoci su: Mali Brijun, Sveti Marko,

Gaz, Okrugljak, Šupin, Šupinić, Galija, Grunj, Vanga, Madona, Vrsar, Kozada i Sveti Jerolim. Ukupna površina parka, s morskim pojasom, iznosi 34 km². Proglašen je nacionalnim parkom 1983. godine. Ime parka potječe od riječi „brevona”, „brevogno” – pličina.

Na Brijunima postoje brojni ostatci rimskih građevina, a posebna zanimljivost Velikog Brijuna su okamenjeni tragovi stopa dinosaura. Evidentirano je stotinjak lokaliteta i objekata arheoloških i kulturnopovijesnih vrijednosti – od prvog neolitskog naselja poluzemunica u uvali Soline, preko mondenog odmarališta i lječilišta početkom proteklog stoljeća u vlasništvu austrijskog industrijalca Paula Kupelwiesera do predsjedničke rezidencije koju su od 1954. do danas pohodili državnici iz cijeloga svijeta.

Nacionalni park Brijuni izdvaja se od naših ostalih parkova po najvećem utjecaju čovjeka u njegov krajolik, životinjski i biljni svijet. Pretvaranje Brijuna u mondeno turističko područje počinje 1893. godine kad ih je kupio austrijski industrijalac Paul Kupelweiser. Kako su Brijuni imali status egzotičnog odmorišta bogataša austrougarskog carstva, na njega su naseljene brojne životinjske vrste. Još 1901. godine na Brijunima je osnovan zoološki vrt. No, kako postojanje takve institucije nije moguće unutar pravilnika o Nacionalnim parkovima, godine 1978. osnovan je safari park čiji su stanovnici, između ostalih, slonovi, antilope, deve, ljame...

Slika 4. Brijuni

U NP Brijuni nalazi se jedinstveni sklad flore, faune i kulturne baštine. Pretvaranjem poljoprivrednih i šumskih površina u parkove s prostranim otvorenim travnjacima stvoren je izniman krajolik: šume hrasta, crnike, lovora, mediteranske makije i egzotičnih biljaka.

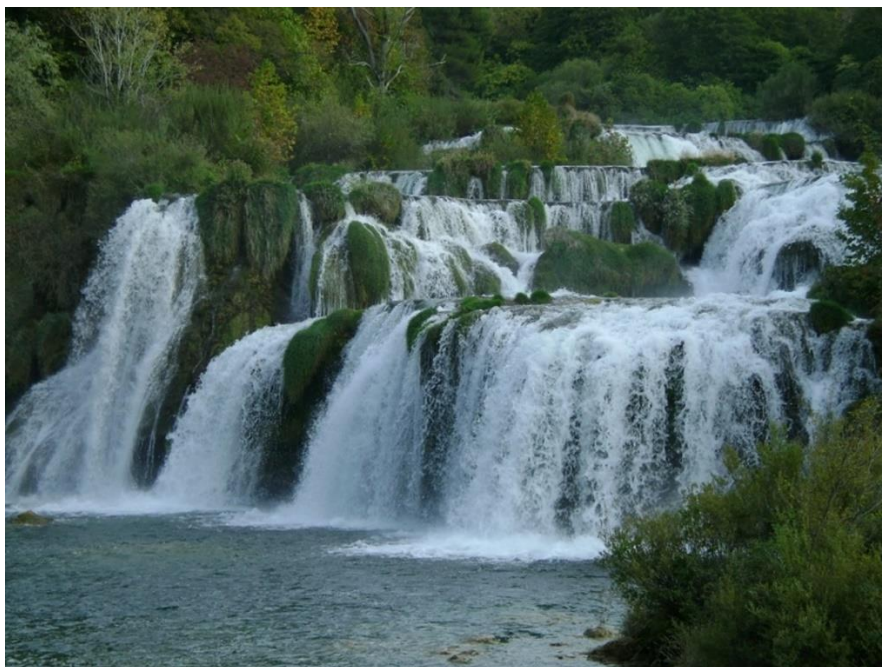
Glavne atrakcije Brijuna su: arheološki lokaliteti, otisci stopala dinosaura, zoo vrt, interpretacijsko-edukacijski centar te turističke aktivnosti: biciklizam, golf, tenis, boćanje, vožnja električnim vozilima, kupanje, ronjenje (maskom i disalicom) i drugo.

U parku je stanište zečeva, vjeverica, jelena, muflona, morske kornjače, morskih riba, dupina, šišmiša, raznih ptica i dr.

NP Krka

Ime Parka dolazi od rijeke Krke (duljina rijeke je 72 km) čije 2/3 toka protječu kroz Park. Proglašen je nacionalnim parkom 1985. godine. Površina NP Krka je 110 km².

Živopisni kanjon rijeke Krke gradi slapove preko kojih voda pada niz sedrene barijere i nastavlja svoj put prema moru. Najviši slap je Manojlovac (59,6 m), od sedam slapova najposjećeniji i najljepši su Skradinski buk i Roški slap. Između njih pitomo je Visovačko jezero dugo oko tri kilometra, na čijoj se sredini nalazi istoimeni otočić s franjevačkom crkvom i samostanom. Usred rijeke Krke u 14. stoljeću pustinjaci sv. Augustina podigli su mali samostan i crkvicu. Polovicom 15. stoljeća preuzeli su ga bosanski franjevci.

Slika 5. Slapovi Krke, Skradinski buk

Na samoj sredini kanjona rijeke Krke, u Carigradskoj dragi, smjestio se manastir Krka, važno duhovno središte pravoslavne Dalmatinske eparhije.

Cijeli tok Krke bio je bogat vodenicama, utverdama i crkvicama, što svjedoči o burnoj i bogatoj prošlosti uz njen tok. Na Krki je bila izgrađena druga najstarija hidroelektrana na svijetu i prva u Europi. Bila je otvorena 28. kolovoza 1895. godine, samo dva dana nakon prve svjetske hidroelektrane na slapovima Niagare.

U Parku je stanište: piramidalnih zvončica, uskolisna zvonca, stoljetnih šuma hrasta medunca i bijelog graba, čovječje ribice, šišmiša, vidre, visovačke pastrve.

Rijeka Krka po broju endemičnih riba ubraja se među najbogatije rijeke u jadranskom slivu, a s 225 vrsta ptica prepoznata je kao ornitološki iznimno vrijedno područje.

O Plitvičkim jezerima, Paklenici i Sjevernom Velebitu napisane su posebne crtice.

Slika 6. NP Paklenica

Izvori: Ivo Bralić, www.croatia.hr, brošura-parkovi-hrvatske, Sanja Janeš, Čabar Matka

2. Nacionalni park Plitvička jezera

Kompleks Plitvičkih jezera proglašen je nacionalnim parkom 8. travnja 1949., a od 1979. godine je na UNESCO-ovoj listi svjetske prirodne baštine. Ime parka potječe od riječi „plitvice”, „pličine” – plitki bazeni nastali taloženjem vapnenca. Prostrani šumski kompleksi, iznimne prirodne ljepote jezera i slapova, bogatstvo flore i faune, planinski zrak, šumske staze i drveni mostići čine neponovljivu cjelinu.

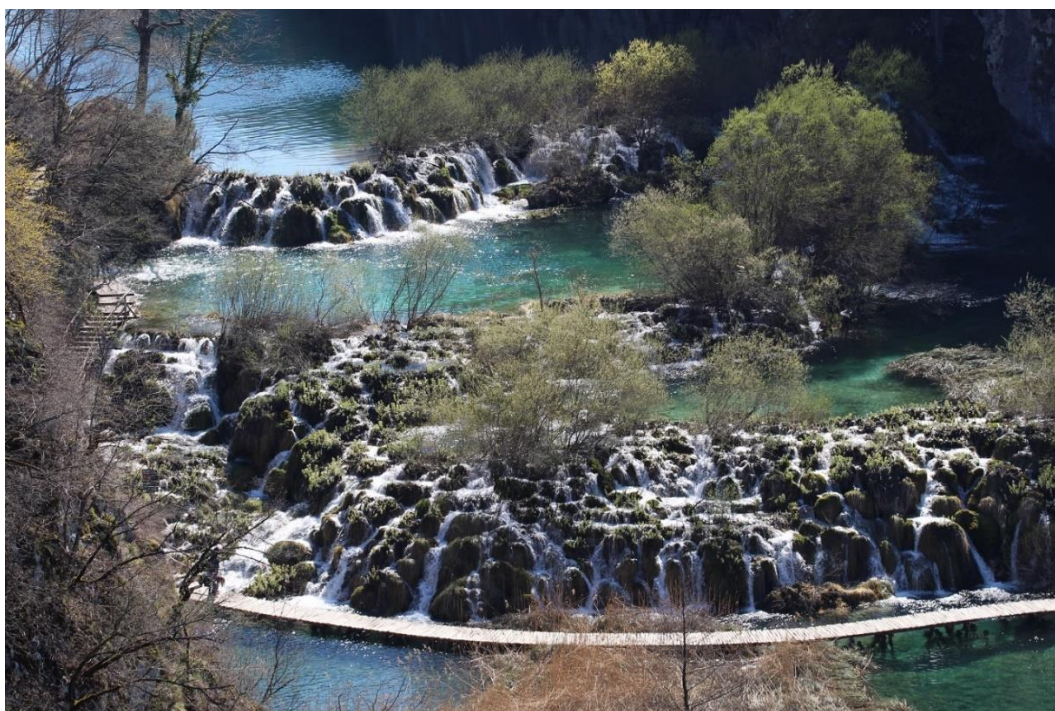
Kompleks Plitvičkih jezera čine: šume, livade, špilje, jame, i 16 (18) jezera. Ukupna površina je 29.482 hektara, od čega šume čine 22.308 ha, jezera i potoci 217 ha, a ostalo su livade, travnjaci i ostale površine (6957 ha). Najniža točka je 367 m nadmorske visina (na Koranskom mostu), a najviša 1279 m na Seliškom vrhu.

Slika 1. Plitvička jezera

Između Male Kapele i Ličke Plješivice prostire se 16 kaskadno nanizanih jezera s veličanstvenim slapištima, okruženim šumama bogate faune. Jezera se stepenasto prelijevaju jedno u drugo u nizu dugom 5460 m zračne linije. Jezera se dijela na Gornja (12 jezera) i Donja jezera (4 jezera). Dva najveća i najdublja jezera su Kozjak i Prošćansko jezero. Gornja jezera

sastoje se pretežno od dolomita, a Donja jezera od vapnenačkih stijena. Djelovanjem čovjeka nastala su još dva jezera.

Slika 2. Plitvička jezera

Fenomeni Plitvičkih jezera rezultat su stoljetnih procesa i taloženja vapnenca koji je obilno prisutan u vodama ovog krškog područja. Sedimentacijom vapnenca nastale su sedre. To je dinamičan i promjenjiv proces, (interakcija između vode, zraka, stijena i vegetacije). Mahovine, alge i vodeno bilje imaju važnu ulogu u stvaranju sedrenih barijera. Kad se u slatkoj vodi nalazi dovoljno otopljenog kalcijevog karbonata (lebeće vapno), mahovine ga uz pomoć algi i bakterija zadržavaju i učvršćuju na svojoj površini i korijenju. S vremenom se bezbroj tih biljaka nadograđuju jedne na druge te tako rastu stvarajući pregradu iznad koje se, uzvodno, stvara jezero. Na Plitvičkim jezerima sedrene barijere godišnje rastu 1 do 3 cm. Zbog toga mjerni podatci o površinama jezera i njihovim dubinama imaju samo trenutačnu vrijednost. Za ilustraciju, u 35 godina visina voda mjestimično se podigla i više od pola metra. Vegetacija utječe na procese taloženja jer usporava protok vode. Voda se pritom znatno pjeni i tako su slapovi i kaskade atraktivniji.

Najveći se dio krških prirodnih pojava odvija pod zemljom, gdje postoji obilje vode, ponajviše u obliku razvijenih sustava podzemnih rijeka ponornica. Kad voda naiđe na nepropusne stijene, izlazi na površinu. Geomorfološke pojave jesu: ponori, krška polja, uvale, vrtače, škrape i sl.

Jezeru dobivaju vodu od dviju malih rijeka Bijele i Crne rijeke koje se spajaju u jednu, u Maticu, i ulijevaju u Prošćansko jezero. Također voda u jezera dolazi iz niza potoka i izvora. Količina vode varira ovisno o klimatskim uvjetima. Rječica Plitvica se preko Velikoga slapa ulijeva u Donja jezera. Jezera su međusobno spojena kaskadama i slapovima. Sedrene barijere su osobitost parka. Glavna atrakcija je Veliki slap, najveći slap u Hrvatskoj (78 m). Jedan od najljepših slapova na Plitvicama – slap između Milanovca i Gavanovca nazvan je „slap Milke Trnine“ po hrvatskoj opernoj primadoni.

Tri četvrtine površine parka prekriveno je šumom. One su dio Nacionalne ekološke mreže i europskoga projekta zaštite prirodne baštine NATURA 2000. Na 80 ha velikoj površini zvanom Čorkova uvala, registrirana je gotovo netaknuta prašumska struktura jelovo-bukovih šuma na nadmorskoj visini od 860 do 1 028 metara. Tu je prosječna visina jela oko 40 metara, a rekorderi premašuju i 50 metara. Jelovo-bukova prašuma Čorkova uvala proglašena je posebnim rezervatom šumske vegetacije 1965. godine.

Na Plitvičkim jezerima nalazi se i mnogo špilja (oko 30), a najveća je Golubinjača. Za posjetitelje otvorene su Golubnjača i Šupljara.

Na području Parka velika je bioraznolikost koju čine: šume, jezera, stijene, travnjaci, špilje i jame u kojima je stanište životinja, biljaka i ptica. U Parku je registrirano čak 1267 različitih biljnih vrsta od čega 56 vrsta orhideja. U Parku je registrirana 321 vrsta leptira, 157 vrsta ptica te 20 vrsta šišmiša.

Najčešća vrsta drveća u Parku je bukva, zatim jela, smreke, bijeli bor, crni grab, obični grab, crna joha i crni bor. Šume su stanište za brojni životinjski svijet. Sloj lišća jedno je od najbogatijih mikrostaništa za životinjski svijet u svjetskim razmjerima. To je dom guštera, kukaca, raznih gljiva i bakterija. Zanimljiv je endemski kukac *Molops plitvicensis* koji živi u brezovim šumama samo na Plitvicama.

Biljke: sibirski jezičnjak, livadni procjepak, okruglolisna rosika, 56 vrsta orhideja. Od rijetkih biljnih vrsta javljaju se: žuta gospina papučica (*Cypripedium calceolus*), jedna od najljepših europskih orhideja, zatim vrste *Gentiana pneumonanthe*, *Ligularia sibirica* i *Spiraea cana*.

Od gljiva ističe se saprofitska gljiva *Camarops tubulina*, ugrožena i zaštićena vrsta.

Životinje i ptice: smeđi medvjed (simbol Plitvica), vuk, ris, sova jastrebača, vidra, crni daždvenjak, ćuk, sivi sokol, vretenca (35 vrsta), komarci, pastrve, riječni rakovi, vidre, šišmiši koji žive u špiljama, mnogobrojne vrste djetlića i šumskih sova.

Na livadama mogu se naći tri vrste leptira plavaca iz roda *Maculinea*, koji su među najugroženijim leptirima u Europi: močvarni plavac (*Phengaris alcon*), Veliki timijanov plavac (*Phengaris arion*) i gorski plavac (*Phengaris rebeli*). Na vlažnim travnjacima, pašnjacima i livadama živi ptica kosac. Gnijezdi se na livadama na Homoljcu i Brezovcu.

Na Plitvičkim jezerima nalazi se i izvor rijeke Korane.

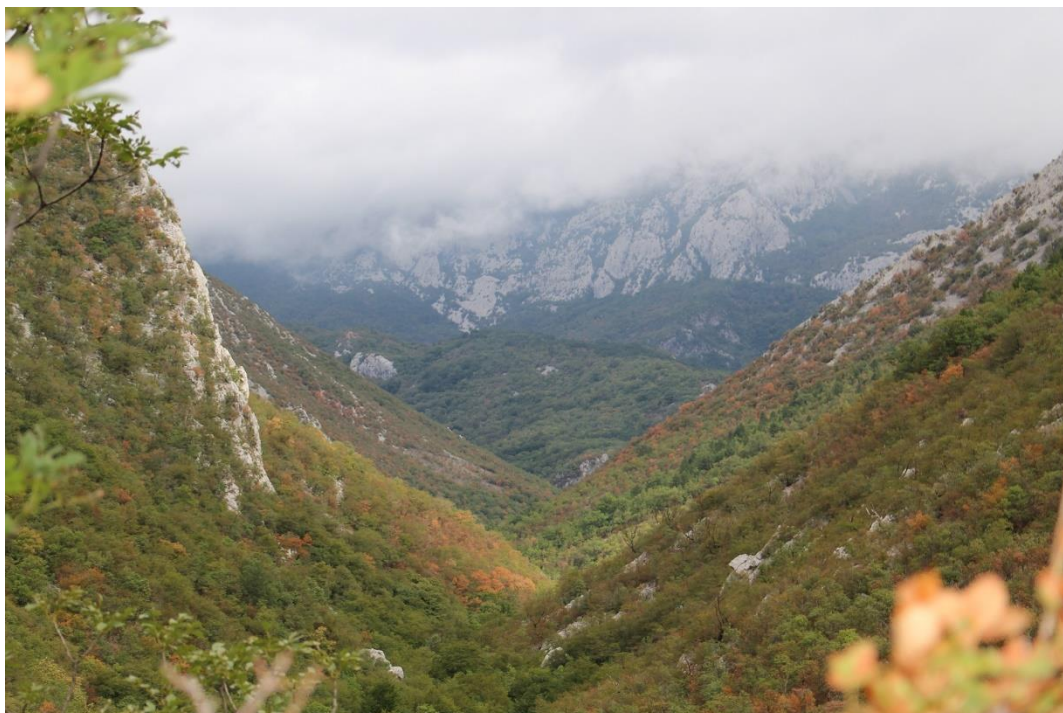
Mnogi su istraživači pridonijeli poznavanju i razvoju Plitvičkih jezera, a od njih se posebno izdvajaju Ivo Pevalek i akademik Gustav Janeček.

Plitvička jezera su svjetska turistička atrakcija. Prvi ozbiljni počeci turizma na Plitvičkim jezerima potječu od 1861. godine. Zbog velikog broja posjetitelja uvedena su ograničenja broja posjetitelja zbog sigurnosti i očuvanja parka.

Izvori: Ivo Bralić, Hrvatski Nacionalni parkovi, Školska knjiga, Zagreb 2005., www.croatia.hr, Hrvatski nacionalni parkovi Sanja Janeš, Čabar Matka, www.parkovihrvatske.hr, Wikipedija

3. Nacionalni parkovi Paklenica i Sjeverni Velebit

Nacionalni parkovi Paklenica i Sjeverni Velebit nalaze se unutar Parka prirode Velebit. Područje Paklenice proglašeno je nacionalnim parkom 19. listopada 1949. (Paklenica je prvi put bila proglašena Nacionalnim parkom još 1929. godine, ali zakonom kojega je trebalo revidirati svake godine, a što se nije činilo).

Slika 1. NP Paklenica

Sjeverni Velebit je najmlađi nacionalni park (NP) u Hrvatskoj; osnovan je 9. lipnja 1999. godine.

Dana 7. srpnja 2017. godine NP Paklenica, NP Sjeverni Velebit i rezervat prirode Hajdučki i Rožanski kukovi upisani su na UNESCO-ov popis mjesta svjetske baštine u Europi kao dio svjetske baštine 13 zemalja pod nazivom „*Bukove šume u Karpatima i drugim područjima Europe*“.

Nacionalni park Paklenica

NP Paklenica zauzima površinu od 96 km². Najviši vrhovi su Vaganski vrh (1757 m) i Sveto brdo (1753 m). Oko 55% parka je prekriveno vegetacijom, dok je oko 45% goli krški reljef. U NP su najzanimljiviji kanjoni **Velika (14 km)** i **Mala Paklenica (12 km)**, špilja **Manita peć** i **Jama Vodarica**.

Na području parka zabilježeno je 70-ak špiljskih objekata, među kojima su najljepše špilja **Manita peć** i **jama Vodarica**. Za turistički posjet otvorena je samo špilja Manita peć, još od 1937., do koje vodi planinarska staza (oko sat i pol hoda), na visini od 540 m nad morem.

Slika 2 Špilja Manita peć

Za penjače je najzanimljivija najveća hrvatska stijena **Anića kuk**. Penjalište se nalazi na samom ulazu u kanjon Velike Paklenice gdje se stijene uzdižu i do 400 m visine. Penjalište raspolaže s gotovo 400 penjačkih smjerova različitih težina i dužina, a sezona penjanja u Paklenici traje od ranoga proljeća do kasne jeseni.

Potoci Velika i Mala Paklenica daju veliku vrijednost čitavom području te ga značajnije obogaćuju, a u proljeće i jesen svojom bujičnom snagom i otapanjem vapnenca produbljuju kanjon.

Ljepote Paklenice može se doživjeti jedino pješaćenjem. Ima više od 150 km uređenih planinarskih staza.

U gotovo nešumskom južnom dijelu Velebita, u Paklenici, javlja se izrazito bogatstvo šumskih zajednica, a posebno mjesto zauzimaju šume crnoga bora (*Pinus nigra*) po čijoj je smoli (*Paklini*) koja se je iz njih u prošlosti vadila, Paklenica i dobila ime te bukve (*Fagus sylvatica*) i bora krivulja. Paklenica posjeduje najveći sačuvani šumski kompleks u Dalmaciji od oko 2000 ha. Šume su jedan od glavnih razloga zbog kojega je prostor južnog Velebita proglašen nacionalnim parkom. Strme stijene unutrašnjosti parka obrasle su šumama crnoga bora. Zbog specifične klime i stjenovite podloge, drveće je patuljastoga rasta pa je zanimljiva i neobična izgleda. Na proplancima rastu orhideje i ljiljani, a endemski zvončići rastu na strmim stijenama.

Geološke osobitosti Nacionalnog parka vidljive su po ljutom kršu u području Bojinca, Vidakovog kuka i na platou između oba kanjona. Ovdje je obilje mnogobrojnih oblika krškoga reljefa, kao što su škrape, žlibe, kamenice, rupe, pukotine i špilje koje nastaju intenzivnim djelovanjem vode, ali i velikim temperaturnim razlikama tijekom pojedinih godišnjih doba.

Životinjski svijet

Na prostoru parka može se sresti divljač: srna, jelen, divokoza i divlja svinja. Od zvijeri, na prostoru parka obitava mrki medvjed, vuk i ris.

Među zmijama je zabilježeno 12 vrsta. Najčešće se u Parku mogu vidjeti neotrovnice: šara poljarica, pjegava crvenkrpica, bjelica. Poskok i vrlo rijetka stepska riđovka jedine su otrovnice na ovom području.

Ptice su najbrojnija skupina kralješnjaka, a do sada je zabilježeno 212 vrsta. Ptičji svijet je zastupljen s 97 vrsta gnjezdarica, i to na širem prostoru parka. Od gnjezdarica treba spomenuti zajednicu ptica stijena i litica u kanjonima Velike i Male Paklenice s 18 vrsta. Najčešći su brgljez kamenjar i modrokos.

Od dnevnih leptira, a zabilježene su 82 vrste na području Parka, najčešće je prugasto jedarce. Od endemičnih podvrsta treba istaknuti erebiju u vršnoj zoni iznad 1400 m. U tom području zadržava se i jedan od najljepših hrvatskih leptira, apolon.

Slika 3. Leptir u NP Paklenica

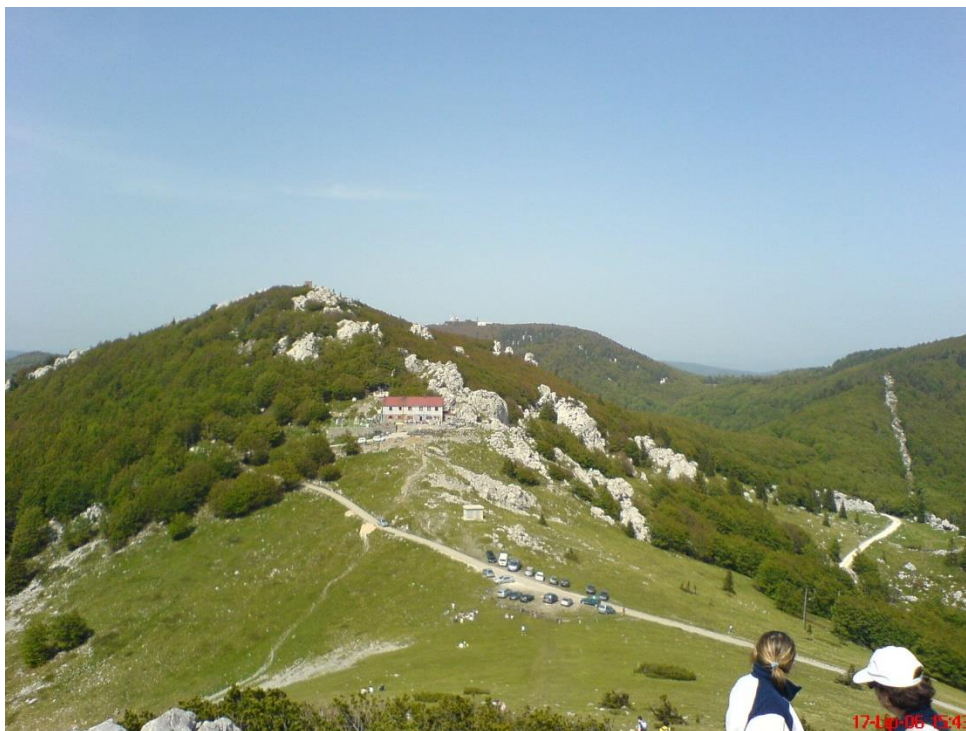
Biljni svijet

Na prostoru od morske obale pa do najviših vrhunaca Velebita raste oko 800 biljnih vrsta. Od toga je 40-ak endema, biljaka uske rasprostranjenosti, većinom ograničene na Velebit ili

Dinaride. Jedina vrsta koja raste samo u kanjonima Velike i Male Paklenice i nigdje drugdje na svijetu je pjeskarica. Na prostoru Nacionalnog parka raste nekoliko vrsta zvončića; najpoznatiji endem u kanjonima Velike i Male Paklenice je prozorski zvončić.

Nacionalni park Sjeverni Velebit

NP Sjeverni Velebit najmlađi je od osam nacionalnih parkova u Hrvatskoj. Ima površinu od 109 km². Najviši vrh u parku je Veliki Zavižan. Osamdeset posto površine Nacionalnog parka čine šume.

Slika 4. NP Sjeverni Velebit, Zavižan

Nacionalni park Sjeverni Velebit uvršten je u prijedlog hrvatske mreže Natura 2000 kao područje bitno za velike zvjeri i deset tipova staništa, a čitav Velebit kao područje bitno za 17 vrsta ptica, 21 vrstu drugih životinja i 13 tipova staništa.

Nacionalni Park Sjeverni Velebit važan je dio ekološke mreže kao područje očuvanja značajno za čak 10 biljnih i životinjskih vrsta i osam različitih tipova staništa – travnjaka, šuma i stijena. Nacionalni park Sjeverni Velebit područje je bitno za ptice grabljivice, sove, velike zvjeri, divokozu, velikoga tetrijeba i druge ugrožene vrste.

Najveće osobitosti i vrijednosti Nacionalnog parka Sjeverni Velebit su strogi rezervati Hajdučki i Rožanski kukovi te više od 400 jama. Unutar Parka otkrivene su i tri jame dublje od 1000 m: jamski sustav Lukina jama–Trojama (-1431 m), Slovačka jama (-1320 m) i jama Velebita (-1026 m). Na samom rubu rezervata je krška dolina Veliki Lubenovac.

Prostor sjevernog Velebita pravi je mozaik sastavljen od najrazličitijih staništa koja su dom mnogim biljnim, gljivljim i životinjskim vrstama. Šume, travnjaci, stijenje, točila, vodena

staništa, raznolikost krških oblika, živoga svijeta i krajobraza razlog su proglašenja nacionalnim parkom. Još davne 1930. godine veliki planinar i zaljubljenik u Velebit **dr. Ivan Krajač zapisao je: „U veličanstvenoj povorci tu su za vječnost sabrana najdostojnija alpinska veličanstva kao nigdje drugdje na Velebitu, u tolikoj množini, a na takvoj visini i na relativno malom prostoru.“**

Među najpoznatijim lokalitetima u Parku su Zavižan, Velebitski botanički vrt, Premužićeva staza, Štirovača, Alan, Lubenovac i druga mjesta.

Park ima botanički rezervat **“Visibaba”** – s nalazištem endemične hrvatske sibireje (*Sibiraea altaiensis ssp. croatica*), šumski rezervat **Borov vrh**, botanički rezervat Zavižan – Balinovac – Velika kosa te glasoviti **Velebitski botanički vrt** (osnovan 1967., proglašen spomenikom parkovne arhitekture). Na krajnjem jugu nalazi se poseban rezervat šumske vegetacije **Štirovača**.

Divlje lice Sjevernog Velebita su zvijeri – medvjed, vuk i ris.

Kuća Velebita u Krasnu je centar za posjetitelje Nacionalnog parka Sjeverni Velebit. Park je ispresijecan brojnim planinarskim stazama, od kojih je najpoznatija Premužićeva staza.

Premužićeva staza

Premužićeva staza građena je između dva svjetska rata i ima dužinu od 57 km (od Planinarskog doma Zavižan (1594 m), preko prijevoja Veliki Alan (1412 m) do Oštarijskih vrata (927 m).

Staza je izgrađena u samo četiri godine, nazvana je po šumarskom inženjeru Anti Premužiću (1889. – 1979.) koji ju je projektirao i i organizirao gradnju. Straza predstavlja graditeljsko umijeće izgradnje tehnikom suhozida, bez cementa i betona. Vodi posjetitelja kroz različite šume, travnjake i kamenjare, a s nje se odvaja nekoliko uspona na vrhove kukova. Pored staze je omiljeno sklonište – Rossijeva koliba, koja ime nosi po jednom od prvih istraživača Velebita, botaničaru Ljudevitu Rossiju (1850. – 1932.). S vrhova Velebita, koji se nalaze pored staze, pruža se veličanstven pogled na Jadransko more, otoke Krk, Prvić, Goli otok, Rab, Pag i ličko zaleđe.

Premužićeva staza je 2009. godine u cijeloj svojoj dužini i službeno zaštićena kao kulturno dobro od nacionalnoga značaja.

U blizini staze su najpoznatije speleološke lokacije na Velebitu: Lukina jama (1421 m) i Slovačka jama (1320 m).

Nije dopušteno skretanje sa staze na Hajdučke i Rožanske kukove, jer prema članku 10. Zakona o zaštiti prirode u području strogog rezervata nije dopušteno nikakvo ljudsko djelovanje, izuzev znanstvenih istraživanja za koja je potrebno ishoditi dopuštenje od nadležne javne ustanove i/ili Ministarstva.

U južnom dijelu Parka smjestilo se područje Alana. S Alana se pruža pogled na more i otoke. Velebitska cesta koja preko prijevoja Velik Alan spaja Liku i more, geografski razdvaja Sjeverni od Srednjeg Velebita.

Štirovača, područje gdje su guste šume bjelogorice i crnogorice, travnjaci i izvori bistre vode.

U blizini planinarskoga doma na Zavižanu nalazi se Botanički vrt, od 1967., osnovan na inicijativu dr. Frana Kušana, profesora na Farmaceutsko-biokemijskom fakultetu u Zagrebu. Namjera je bila da se istraživačima kao i zaljubljenicima prirode pokaže bogatstvo flore

Velebita. Nedugo nakon osnivanja Vrta okolno je područje proglašeno Posebnim botaničkim rezervatom Zavižan – Balinovac – Velika kosa.

Vrt se nalazi na nadmorskoj visini od 1480 metara, a u njegovu središnjem dijelu nalazi se Balinovačka ponikva oko koje vodi kružna kamenita staza duga 600 metara. S nje se možete uspeti planinarskim stazama na okolne vrhove - Veliku kosu (1622 m n.v.), Balinovac (1602 m n.v.) i Veliki Zavižan (1676 m n.v.). Sa staze se odvajaju i kamenite stube kojima se možete spustiti na dno Balinovačke ponikve, na 1430 m n.v.

Danas u Vrtu raste oko 300 biljnih vrsta od kojih su neke samonikle, dok su druge donesene s ostalih dijelova Velebita. Među njima su i neke rjeđe velebitske vrste – **velebitska degenija** (*Degenia velebitica*), **hrvatska sibireja** (*Sibirea altaiensis ssp. croatica*), **krški runolist** (*Leontopodium alpinum ssp. krasense*), **velebitski klinčić** (*Dianthus velebiticus*), **Kitajbelov jaglac** (*Primula kitabeliana*), **Kitajbelov pakujac** (*Aquilegia kitaibelii*), **hrvatska gušarka** (*Cardaminopsis croatica*). Posebno je zanimljiva **velika kamenjara** na kojoj rastu brojne atraktivne vrste.

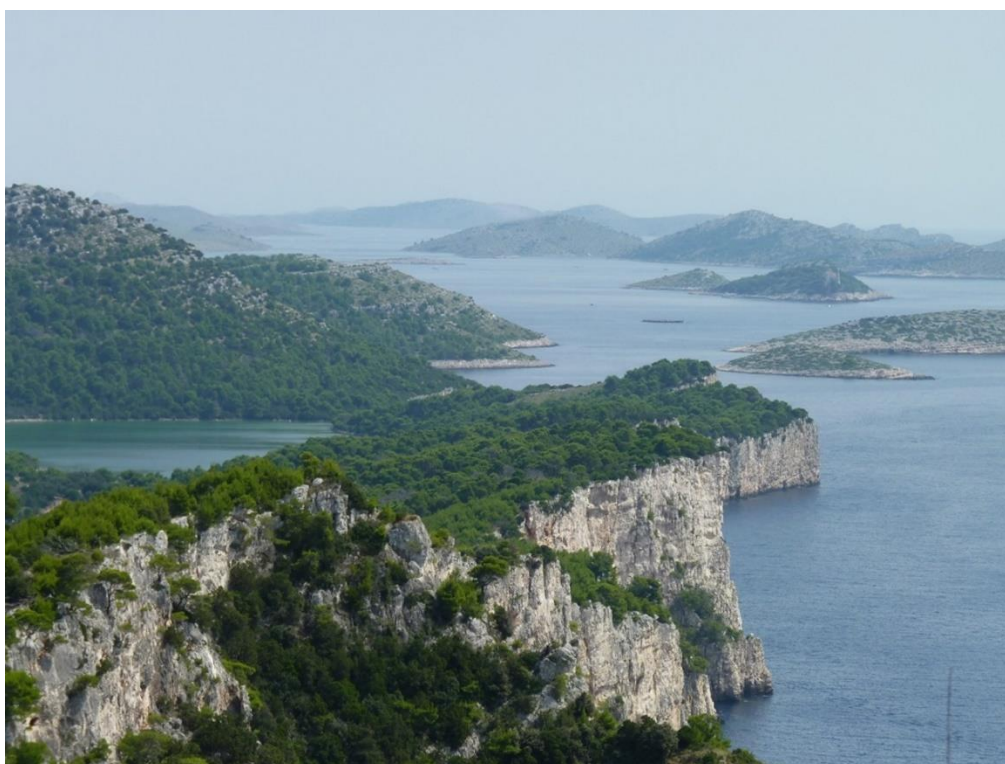
Velebitska degenija prirodno raste samo na njegovu srednjem dijelu, a u Nacionalni park Sjeverni Velebit, isključivo na područje Velebitskog botaničkog vrta i rezervata, unio ju je čovjek.

Izvori: Javna ustanova Nacionalni park Sjeverni Velebit, www.paklenica.hr i drugi.

4. Parkovi prirode

Parkovi prirode

Parkovi prirode imaju zaštićeni status s ciljem očuvanja njihova krajobraza i kulturno-povijesnih obilježja. U Hrvatskoj ima 11 parkova prirode. To su: PP Biokovo, PP Kopački rit, PP Lastovsko otočje, PP Lonjsko polje, PP Medvjednica, PP Papuk, PP Telašića, PP Učka, PP Velebit, PP Vransko jezero i PP Žumberak. Hrvatski parkovi prirode odlikuje se ljepotom, očuvanošću i netaknutošću.

Slika 1. Park prirode Telašića i Kornatski otoci

PP Lonjsko polje

Jedna od najvećih močvara Europe bogata hrastovim šumama (hrast lužnjak) i šumama poljskoga jasena; površina oko 50.650 ha. U parku je stanište 250 vrsta ptica od kojih su rode najpoznatije (ornitološki rezervati Krapje Đola i Rakita). Selo Čigoč proglašeno je Europskim selom roda. Lonjsko polje jedno je od najvećih mrijestilišta ribe u Europi, a na njegovim pašnjacima borave izvorne pasmine domaćih životinja - posavski konj, podolsko govedo, hrvatski hladnokrvnjak i turopoljska svinja.

Unutar parka nalaze se sela s tradicijskim posavskim drvenim kućama. Zbog očuvane drvene arhitekture selo Krapje proglašeno je selom graditeljske baštine.

PP Medvednica

Gorski masiv iznad Zagreba popularno nazvan Sljeme obiluje šumskim bogatstvom, špiljama i dubokim potočnim dolinama. U Parku živi 91 strogo zaštićena biljna vrsta. Unutar parka je 8 šumskih rezervata, dok su tri stabla – Gupčeva lipa u Donjoj Stubici, stara tisa na Šupljaku i stara tisa kod Horvatovih stuba spomenici prirode. Među strogo zaštićenima je i tisa (*Taxus baccata*). Na Medvednici se mogu vidjeti šume tise i lipe, osobito na lokaciji Krumpirište.

U bogatim šumama: bukve, jele, javora, tise, jasena i hrasta kitnjaka skrivaju se potoci i izvori te bogat biljni i životinjski svijet. Životinjske vrste: srna, divlje svinje, glodavci, lisice, kune, lasice, divlje mačke i druge.

Srednjovjekovni grad Medvedgrad, rudnik Zrinski iz 16. i 17. stoljeća, dvorci Gornja Bistra i Golubovec, Susedgrad, kapelica Majke Božje kraljice Hrvata, špilja Veternica, dio su baštine Parka prirode Medvednica.

U Parku žive 24 vrste šišmiša, a u špilji Veternici stanište je 18 vrsta šišmiša.

Proglašen je parkom prirode 1981., površina parka je 179,4 km², a najviši vrh je Sljeme - 1035 m.

Slika 4. Medvednica

PP Papuk

Proglašen je 2007. prvim hrvatskim geoparkom i uvršten je u UNESCO-ovu mrežu geoparkova zbog velike litološke raznolikosti stijena, minerala, fosila, geoloških struktura i tekstura, krških

pojava. Najveće gorje u ravničarskoj Slavoniji zaštićeno je zbog izuzetno vrijednih bioloških, geoloških, krajobraznih i kulturno-povijesnih značajki, a obuhvaća skoro cijelo područje planine Papuk i zapadni dio planine Krndije.

Biljke: modra sasa, nježna kockavica, plućna sirištara, grimizni kaćun

Životinje: ivanjski rovaš, močvarni plavac, potočna mrena, bjelovrata muharica, velikouhi šišmiš

Unutar Parka prirode Papuk veći stupanj zaštićenosti imaju:

- Jankovac – zaštićena park-šuma.
- Rupnica – geološki spomenik prirode
- Sekulinačka planina – rezervat šumske vegetacije
- Stari hrastovi – spomenik prirode
- Stanište tise – spomenik prirode
- Pliš - Mališćak - Turjak - Lapjak – specijalni floristički rezervat

Proglašen parkom prirode: 1999. Površina je 336 km², najviši vrh je Papuk - 953 m. Pod šumom je 95% parka.

PP Telašćica

Na jugoistočnom dijelu Dugog otoka izmjenjuju se strme obale s pitomim uvalama, šume, polja, vinogradi i maslinici sa surovim dalmatinskim kršem. Dugački uski zaljev u blizini Nacionalnoga parka Kornati često je odredište nautičara zbog sigurne luke, prekrasnog jezera i najviših hrvatskih klifova, koji dosežu i do 180 metara.

Mirna uvala Telašćica jedna je od najsigurnijih i najvećih prirodnih luka na Jadranu, dok s druge strane strmac „Stene“ pokazuje svu surovost mora i divlje dalmatinske prirode. Posve suprotan doživljaj nudi slano jezero „Mir“, u kojem obitava jegulja u narodu zvana „kajman“.

Maleni otočić Taljurić, visok samo tri metra, za nevremena je potpuno pod morem pa na njemu nema vegetacije, a izdaleka izgleda kao ravna ploha. U potopljenoj špilji na Garmenjaku Velom na samo 24 m dubine otkrivena je dubokomorska mesojedna spužva. Ta stanovnica velikih dubina u takvom je plićaku otkrivena još jedino u Francuskoj.

Biljke: dubrovačka zečina, drvenasta mlječika

Životinje: crveni koralj, morski vranac, dobri dupin, orao zmijar, sova ušara, sivi sokol, šišmiš veliki večernjak. Park je utočište za magarce.

Da je područje parka naseljeno od davnina, svjedoče brojni arheološki ostaci poput humaka i ostataka rimske građevine iz prvoga stoljeća. Staro ime Tilagus označava tri (spojena) jezera.

Proglašen je parkom prirode 1988. Površina parka je 70,5 km².

PP Žumberak

Park prirode Žumberak – Samoborsko gorje poznat je po dobro očuvanim šumama, potocima, slapovima, brdskim obroncima prekrivenim vinogradima, pašnjacima te tradicionalnim seoskim imanjinama. Proglašen je parkom prirode 1999. Površina: 333 km² Najviši vrh: Sveta Gera, 1178 m.

Na području Parka zabilježeno je 337 izvora, 260 vodotoka i 164 lokve, a ljepotom privlači Sopotski slap na izvorišnom dijelu Kupčine te slap Brisalo i Vranjački slap na Slapnici. Tradicionalni način života i običaji u malim naseljima skladno su stopljeni s očuvanom ljepotom prirode, o čemu između ostalog svjedoče i nepregledni vinogradi Plešivice i njezina vrhunska vina.

Posebno su zaštićeni: Slapnica kod Krašića, Japetić, Okić Grad s okolicom.

Stanište je medvjeda, vukova, 11 vrsta šišmiša, 110 vrsta ptica te brojnih endemskih špiljskih organizama. Na travnjacima je mnogo biljnih vrsta.

Žumberak je bio i ostao sjedište grkokatolika u Hrvatskoj. Crkve su nastale u 18. stoljeću.

PP Učka

Park prirode Učka obuhvaća istoimenu planinu i dio masiva Ćićarije, a proteže se duž zapadne obale Kvarnerskoga zaljeva, na jednoj od najsjevernijih točaka Mediterana. Zbog blizine mora Učka ima specifičnu mikroklimu i razvijenu bujnu šumsku vegetaciju.

Učka je poznata po raznolikosti staništa te biljnih i životinjskih vrsta koje na njoj obitavaju. Flora Parka broji oko 1300 različitih vrsta te oko 100 gnjezdarica. Mogu se vidjeti bjeloglavi sup, suri orao, podzemni kornjaš – Božičevićev filtrator, crni daždevnjak i drugi.

Na području Parka postoji veliki broj endema i zakonom zaštićenih vrsta. Među ostalima u Parku obitava 30-ak vrsta orhideja, učkarski zvončić, justinov zvončić, istarski žabnjak, pitomi kesten – marun i drugi.

Ostatci naselja pokazuju na višetisećljetnu naseljenost na području današnjega parka prirode. I danas se živi u selima Brest (pod Učkom na 708 metara nadmorske visine), Brgudac i drugima.

Godine 1911. izgrađena je na Vojaku kula - vidikovac koja je danas svojevrsni simbol Parka, zbog veličanstvenog pogleda od 360 stupnjeva. U kanjonu Vela draga, geomorfološkom spomeniku prirode, su 62 uređena penjačka smjera. Površina Parka je 160 km².

PP Vransko jezero

Vransko jezero najveće je jezero u Hrvatskoj, a ime parka dolazi od srednjovjekovnog grada Vrane, sjedišta hrvatskog bana, benediktinaca i vitezova templara. Područje obiluje kulturološkim i povijesnim znamenitostima dvije tisuće godina prije Krista. Zbog svoga

smještaja u blizini mora, obiluje i morskim i slatkovodnim ribama. Njegovoj raznovrsnosti pridonose i ptice jer je Vransko jezero veliko ornitološko područje Europe. Vransko jezero nalazi se na listi važnih europskih i svjetskih ornitoloških rezervata. U rezervatu ima 256 vrsta ptica od kojih su 102 gnjezdarice - mali vranac, čaplja danguba. U jezeru obitava 18 vrsta riba - jegulja, šaran, som, štika i druge. Oko 700 vrta biljaka raste unutar parka, od kojih su 1/3 močvarne i vodene biljke.

Vransko jezero proglašeno je parkom prirode 1999. godine, a površina parka je 57 km².

PP Lastovsko otočje

Lastovsko otočje odlikuje se bioraznolikošću: gustim šumama, plodnim poljima, lokvama, strmim obalama, špiljama te rijetkim biljnim i morskim vrstama. Lastovsko otočje obuhvaća 44 otoka, otočića, hridi i grebena od kojih su najveći Lastovo i otok Sušac te otočne skupine Lastovnjaci i Vrhovnjaci.

Biljke: bjeličasta gromotulja, trava trsovez, stenoendem dalmatinski kozlinac, sušačka vrzina
Životinje: rakovi - kolonije jastoga, hlapovi, kuke, rakovice, puževi - tritonova truba, prugasta mitra i puž bačvaš, nekoliko vrsta dupina i kornjača.

Proglašeno parkom prirode 2006. godine; ima površinu od 53 km² kopnene i 143 km² morske površine.

Slika 7. Lastovo

O bogatoj kulturnoj i povijesnoj baštini svjedoče kamene crkvice i živopisni dimnjaci - „fumari“, građeni kako bi se pokazala imućnost vlasnika kuće te Lastovski poklad - manifestacija koja okuplja sve stanovnike otočja (stara 500 godina). Mjesto Lastovo,

amfiteatarskog oblika, čuva kamene kuće iz 15. i 16. stoljeća, a Lučica je posljednji sačuvani primjer baroknoga ribarskog naselja. Najviši vrh, Hum, najljepši je vidikovac na otoku.

PP Kopački rit

Kopački rit je poplavno područje nastalo djelovanjem dviju velikih rijeka, Dunava i Drave. Prostire se sjeverno od rijeke Drave od ušća Drave u Dunav te uzvodno Dunavom na njegovoj lijevoj i desnoj obali do nekadašnjeg pristaništa Kazuk. Istočna granica Parka prirode utvrđena je Državnom granicom prema Republici Srbiji. Sjeverno, južno i zapadno od Parka prirode, nalaze se značajne poplavne površine koje se protežu do Batine na sjeveru, Bijelog Brda na jugu i Donjeg Miholjca na zapadu. Površina parka je 177 km². Utemeljen je 1976. godine. Specijalni zoološki rezervat obuhvaća 8.000 ha (80 km²).

Ime je dobio prema istoimenom selu koje se nalazi na rubu parka, od mađ. "kopacs" = kopča i "rét" = močvarna livada.

Kopački rit je jedna od najvećih fluvijalno-močvarnih nizina u Europi. Ovo područje tijekom godine značajno mijenja svoj izgled, ovisno o intenzitetu plavljenja, pretežno iz Dunava te mnogo manje iz Drave. Najveće je rastilište i mrijestilište slatkovodne ribe u Podunavlju i najvažniji ornitološki rezervat u Hrvatskoj. U njemu se svake godine gnijezdi oko 140 vrsta ptica, a velika bioraznolikost od 2000 bioloških vrsta odraz je bogate flore i faune parka. Dijelovi kopna i ritskih voda čine vrlo složen mozaik, a njihov oblik i funkcija u datom trenutku ovise o količini nadošle vode. Kanali su veza između toka Dunava i Drave, a postoji i splet kanala koji čine vodene veze unutar rita.

U parku se nalaze dva veća jezera, Kopačko jezero te jezero Sakadaš koji su jedine stalne površine pod vodom.

Rit je godišnje poplavljen u prosjeku 99 dana, dok je čitava površina pod vodom prosječno 32 dana.

Zbog specifičnog mikroreljefa i neprestanog plavljenja, na području Kopačkog rita razvijaju se različiti tipovi vegetacije. S jedne strane to su različiti tipovi šuma, a s druge strane močvarna i vodena vegetacija, dok je uz veću koncentraciju divljači i antropogeni utjecaj vezana nitrofilna i travnjačka vegetacija. Od šumskih zajednica najveće površine u ritu prekriva šuma bijele vrbe. Također nalaze se šume crne topole, hrastove šume, šume graba i druge.

Najveće vodene površine unutar rita pokriva vodena i močvarna vegetacija s mnogobrojnim zajednicama. Miješaju se zajednice vodenih leća, zajednice mrijesnjaka, zajednica krocnja i lokvanja. Najveće površine zauzima zajednica plavuna, a uz rubove jezera nalaze se zajednice visokih šaševa. Sveukupno, četrdesetak biljnih zajednica i preko tri stotine flornih vrsta govori o velikoj vegetacijskoj raznolikosti Kopačkog rita.

Fauna

Autohtona flora i vegetacija Kopačkog rita pružaju povoljne životne uvjete raznovrsnim predstavnicima beskralježnjaka. Do danas je utvrđeno više od 400 vrsta beskralježnjaka između kojih je i nova forma školjkaša - *Unio tumidus kopaciensis*. Zabilježene su 44 vrste riba, ističu se: šaran, štika, som i smuđ.

U parku žive i mnoge vrste sisavaca: obični jelen, obične srne, divlja svinja, divlja mačka, obični jazavac i dr.

Osnovnu ekološku prepoznatljivost Kopačkog rita čini fauna ptica. Zabilježeno je čak 285 vrsta ptica, od kojih se 141 vrsta redovno ili povremeno gnijezdi u ritu. Posebno su zanimljive one vrste ptica koje se gnijezde u velikim kolonijama – čaplje, obični galeb, bjelobrađa čigra, veliki vranac i druge. Na području Kopačkog rita gnijezdi i preko 20 pari orla štekavca, vrste koja je ugrožena u svjetskim razmjerima. A od ostalih ugroženih europskih vrsta redovito gnijezdi 5 pari crnih roda, 4 do 5 pari stepskog sokola, 40 parova bijelih čapljica te oko 100 pari divljih gusaka. U Kopačkom ritu gnijezdi i više stotina parova patke njanke, koja također spada u ugrožene vrste.

Godine 1993. Kopački rit je proglašen međunarodno značajnim močvarnim područjem. Zaštićen je Ramsarskom konvencijom. Osim na Ramsarskoj, Kopački rit je i na listi programa IBAs (*Important Bird Areas*).

Crtice o parku prirode Biokovo i Velebit napisane su posebno.

Izvor: brošura-parkovi-Hrvatske, JU PP Kopački rit, Wikipedija - Hrvatski nacionalni parkovi i parkovi prirode, turističke brošure.

5. Park prirode Velebit

Velebit, reljefno i vegetacijski najznačajnija planina Hrvatske, zbog svojih prirodnih vrijednosti i značaja za očuvanje biološke raznolikosti, 1978. godine uvršten je u mrežu međunarodnih rezervata biosfere UNESCO-a. Pripada Dinarskom gorju, a parkom prirode proglašen je 1981. Unutar granica Parka smještene su i dva nacionalna parka, **Nacionalni park Paklenica** i **Nacionalni park Sjeverni Velebit**. Unutar NP Sjeverni Velebit nalazi se i posebno zaštićeni strogi rezervat **Hajdučki** i **Rožanski kukovi**.

Slika 1. Sveto brdo

Proteže se od prijevoja Vratnik na sjeverozapadu do kanjona Zrmanje na jugoistoku u dužini od 145 km; površina je 200.000 ha. U literaturi je uobičajeno da se Velebit dijeli na:

- **Sjeverni Velebit**, započinje na prijevoju Vratnik i završava na prijevoju Veliki Alan iznad primorskoga naselja Jablanac. Dužine je oko 30 km, a najveće širine do 30 km.
- **Srednji Velebit**, završava na prijevoju Oštarijska vrata preko kojega vodi cesta Karlobag – Gospić. Dužine je oko 24 km, a najveće širine do 20 km.
- **Južni Velebit**, završava na prijevoju Mali Alan, na staroj cesti koja spaja Obrovac i Lovinac. Dužine je oko 46 km, a najmanje širine oko 10 km.
- **Jugoistočni Velebit**, započinje na istom prijevoju, a završava uz kanjon rijeke Zrmanje. Dužine je oko 40 km.

Takva podjela zasniva se na zemljopisnim, morfološkim, reljefnim i biološkim posebnostima pojedinih velebitskih dijelova. Crte podjele idu duž prijevoja, preko kojih ceste spajaju

unutrašnjost s priobaljem. Na Velebitu je 12 vrhova viših od 1600 m, a najviši vrh je Vaganjski vrh (1757 m).

Priroda

Područje se odlikuje neizmjernim bogatstvom krških reljefnih oblika: uz škrape, kamenice, vrtače, uspravne solitarne stijene, velik je broj speleoloških objekata – pećina i jama. Bujne šume slikovito se izmjenjuju s travnjacima i karakterističnom vegetacijom stijena i točila, a flora obiluje raznolikošću i brojnošću biljnih vrsta, od submediteranskih do visokoplaninskih flornih elemenata. Takođe, na području Velebita zabilježen je i velik udio rijetkih, zaštićenih i endemskih biljaka. Najpoznatija biljna endemska vrsta je velebitska degenija (*Degenia velebitica*) iz obitelji krstašica, prikazana na naličju kovanice od 50 lipa (prvi ju je opisao i klasificirao botaničar Arpad Degen te je po njemu i dobila ime). Među tercijskim reliktima je hrvatska sibireja (*Sibiraea croatica*).

U Parku prirode žive i brojne životinje među kojima su mnoge rijetke i ugrožene (npr. dugonogi šišmiš, tetrijeb gluhan).

Na Velebitu se nalaze i najdublji speleološki objekti u Hrvatskoj: trodijelna Lukina jama duboka 1.431 m i Slovačka jama 1.320 m.

Velebit se proteže duž Jadranskoga mora i ima veliki utjecaj na klimatske prilike, predstavlja razdjelnicu između mediteranske i kontinentalne klime.

Zaštita prirode

Na Velebitu se nalazi nekoliko predjela zaštićenih zakonom. To su Nacionalni park Sjeverni Velebit, Nacionalni park Paklenica, Park prirode Velebit, Mirovo, Premužićeva staza, posebni rezervat šumske vegetacije Štirovača, a predložene su za zaštitu i ove prašumske površine: Senjska draga, Nadžak bilo, Mali Rajinac, Veliki Kozjak, Štirovača II, Devčića tavani, Ramino korito, Dobri-Bačića kuk, Budakovo brdo, Velinac i stablo obične jele.

Znamenitosti

O višestoljetnom naseljavanju i življenju na Velebitu svjedoče brojne ruševine starih naselja, stočarskih koliba (koje zovu i stanovi), suhozida te povijesnih cesta: Karolinske, Jozefinske i Terezijanske.

Karolinska cesta

Godine 1726. odlučeno je da se od Karlovca do Rijeke i Bakra sagradi nova cestovna prometnica. Projekt je izradio inženjer **Mathias Anton Weiss**, a cesta je sagrađena na trasi starih srednjovjekovnih puteva. Karolinska cesta puštena je u promet 1727. godine, a svečano otvorenje bilo je 16. rujna 1728. kada je putujući iz Rijeke prema Bakru njome prošao austrijski car Karlo VI., odnosno hrvatski kralj Karlo III., po kome je prometnica i dobila ime. Trasa

ceste bila je: **Bakar – Rijeka – Meja – Zlobin – Fužine – Mrkopalj – Stari Laz – Ravna Gora – Vrbovsko – Osojnik Bosiljevo – Novigrad na Dobri – Vučjak -**

Karlovac.

Jozefinska cesta (1775. – 1779.)

Josip II. izdao je nalog da se započne s gradnjom nove trgovačke i poštanske ceste od Senja do Karlovca. Upravu gradnje povjerio je inženjerskom časniku **Vinku Struppiju**. Cesta je građena od 1775. do 1779. godine. Povezivala je **Karlovac i Senj na trasi Generalski Stol – Tounj – Josipdol – Modruš – prijevaj Kapela – Jezerane – Brinje – Žuta Lokva – Vratnik – Senj**, a ubrzo nakon njezina završetka Senj je 1785. godine uzdignut u status slobodne luke. U čast svog inicijatora dobila je nova cesta naziv *Via Josephina*, tj. **Jozefinska ili Josipova cesta.**

Terezijanska cesta

Makadamski put izgrađen je između 1750. i 1754. godine i bio je važan za povezivanje zapadne Bosne i Jadrana.

Makadamski put je proširen i izgrađena je **Terezijana** od 1784. do 1786. radi boljšega povezivanja tadašnjega pukovnijskog središta **Gospića sa slobodnom lukom Karlobag, preko Brušana i Oštarija**. Nova cesta je po nalogu cara Josipa II. nazvana Cestom Marije Terezije. Gradnja ceste povjerena je graničarskom časniku **Filipu Vukasoviću**, kasnijem znamenitom graditelju **Lujzijanske ceste Karlovac – Rijeka**.

Nacionalni park Sjeverni Velebit

Čitav je prostor Nacionalnog parka obilje raznolikosti. Šume, travnjaci, stijenje, točila, vodena staništa... Njihove granice nisu oštre, već se međusobno pretapaju. Zbog te je raznolikosti, iako malen, Nacionalni Park Sjeverni Velebit važan dio ekološke mreže kao područje očuvanja značajno za čak 10 biljnih i životinjskih vrsta i osam različitih tipova staništa – travnjaka, šuma i stijena.

Najveće osobitosti i vrijednosti Nacionalnog parka Sjeverni Velebit su strogi rezervat Hajdučki i Rožanski kukovi te više od 400 jama. Na samom rubu rezervata je krška dolina Veliki Lubenovac.

Nacionalni park Paklenica

Nacionalni park Paklenica nalazi se unutar Parka prirode Velebit. NP Paklenica zauzima površinu od 96 km², A proglašen je nacionalnim parkom 19. listopada 1949. (Paklenica je prvi put bila proglašena Nacionalnim parkom još 1929. godine, ali zakonom kojeg je trebalo revidirati svake godine, a što se nije činilo).

Dana 7. srpnja 2017. godine NP Paklenica, NP Sjeverni Velebit i rezervat prirode Hajdučki i Rožanski kukovi upisani su na UNESCO-ov popis mjesta svjetske baštine u Europi kao dio svjetske baštine 13 zemalja pod nazivom „Bukove šume u Karpatima i drugim područjima Europe“.

U nacionalnom parku najzanimljiviji su kanjoni **Velika i Mala Paklenica**, špilja **Manita peć** i **Jama Vodarica**. Za penjače je najzanimljivija najveća hrvatska stijena **Anića kuk** (712 m).

Najviši vrhovi su **Vaganjski vrh i Sveto brdo**.

Među najpoznatijim lokalitetima u Parku su Zavižan, Velebitski botanički vrt, Premužićeva staza, Štirovača, Alan i druga mjesta.

U blizini planinarskoga doma na Zavižanu nalazi se botanički vrt, od 1967.

Premužićeva staza

Građena je između dva svjetska rata, a povezuje Planinarski dom Zavižan, preko Velikog Alana s Oštarijskim vratima; tj. prolazi uzdužno Sjevernim i Srednjim Velebitom. Prolazak **Premužićevom stazom** je poput posjeta galeriji na otvorenom – staza s lakoćom vodi posjetitelja kroz različite šume, travnjake, i kamenjare, a s nje se odvaja nekoliko uspona na vrhove kukova. Tu je i omiljeno sklonište – Rossijeva koliba, koja ime nosi po jednom od prvih istraživača Velebita, botaničaru **Ljudevitu Rossiju**.

Veliki Alan

Preko prijevoja Velik Alan prolazi velebitska cesta koja spaja Liku i more, razdvaja Sjeverni od Srednjeg Velebita. S Velikog Alana pruža se veličanstven pogled na more i otoke. U blizini Velikog Alana je Mirovo, nekad veliko ljetno planinsko naselje, a danas tamo nalazimo tek ostatke kuća, štala, suhozida i šterni.

Štirovača

Guste šume bjelogorice i crnogorice ukrašavaju vapneno i dolomitno stijenje, po širokim ponikvama, koje mjestimice prelaze u oveća polja, zeleni se gusta trava, a po njoj pasu sviloruna krda. U gustom hladu jela i omorika čuješ žubor bistre izvir vode, nešto rijetko u ovim krševitim planinama.

Tulove grede

Tulove grede skupina su visokih stijena neobičnih oblika. Nalaze se pored ceste Obrovac – Sveti Rok, a iznad južnoga ulaza u tunel Sv. Rok. Pristupna cesta je makadamska (Majstorska cesta sagrađena u 19. st.), prolazi iznad južnoga ulaza u tunel Sv. Rok. Uz cestu se nalazi crkva Svetoga Franje koju je dao sagraditi austrijski car Franjo I. U crkvi je spomen-ploča poginulim braniteljima u Domovinskome ratu, a uz cestu je više spomen-ploča poginulim braniteljima. Greben ima dužinu od 1 km, a najviši vrh je visok 1120 m nv.

S južne strane Tulovih greda prekrasna je vrtača Dolac, jedna od lokacija na kojima je tijekom 60-ih po romanima Karla Maya sniman serijal filmova o Winnetouu. Tulove grede i okolne

vrtače glumile su američki Divlji zapad, a brojni poklonici legendarnih njemačkih vesterna i danas su redoviti gosti Velebita.

Dijelovi ovoga područja su još i danas minirani.

S Tulovih greda vidi se Novigradsko i Karinsko more, Maslenički most, mnoštvo jadranskih otoka i Sveto brdo.

Velebit je zbog svoje veličanstvenosti jedan od hrvatskih narodnih simbola; pojavljuje se u domoljubnoj pjesmi "*Vila Velebita*".

Izvori: Hrvatske planine, Park prirode Velebit, Mario Pušić i drugi.

Vila Velebita

*Oj, ti Vilo, Vilo Velebita
Ti našeg roda diko,
Tvoja slava jeste nama sveta,
Tebi Hrvat viko.*

*Ti Vilo Velebita,
Ti našeg roda diko,
Živila premila,
Živila premila,
Živila oj, premila
Ti Vilo svih Hrvata!*

*Velebite vilovito st'jenje,
Ljubim tvoje to golo kamenje
Ljubim tvoga u gorici vuka
I onoga ličkoga hajduka.*

Ti Vilo Velebita...

*Na tromedi hrvatskome rodu
Velebite stavio te Bog,
On će dati skorbu nam slobodu
S tebe vidit' cijeloga roda svog*

Ti Vilo Velebita...

*Velebite, kršna goro naša,
Rad u tebi vojujem,*

*Sam da nema u tebi rovaša,
Radin kojih bolujem.*

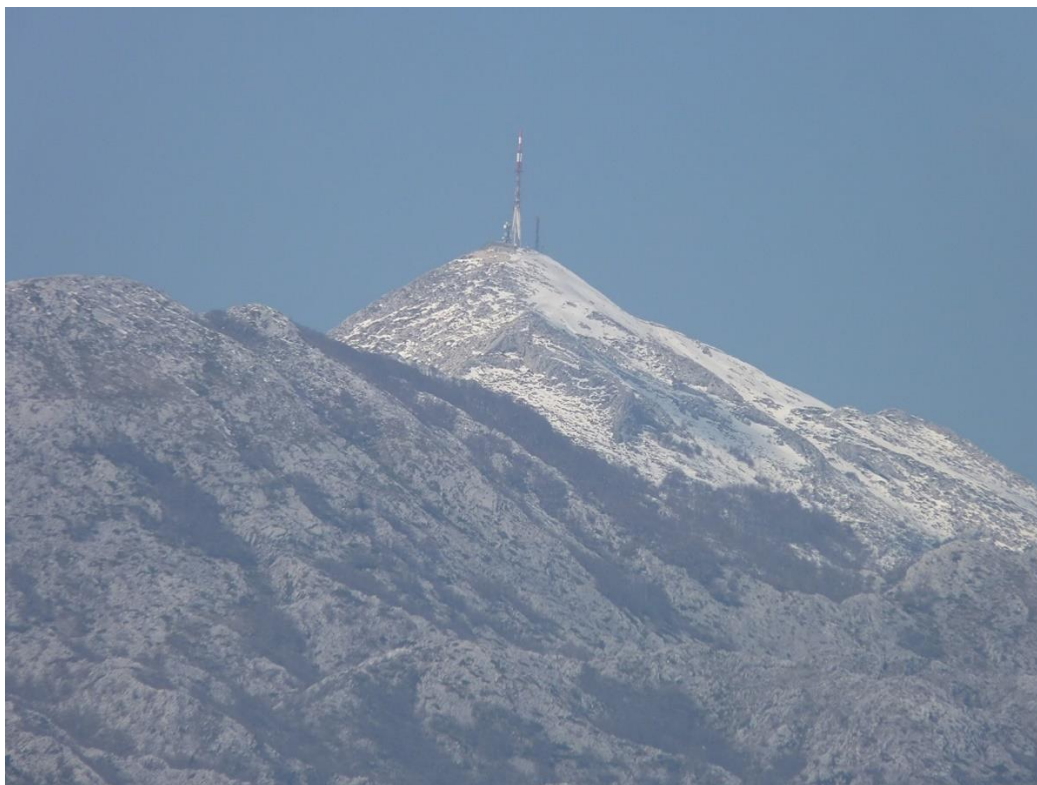
Ti Vilo Velebita...

*Mene moja naučila mati,
Da ja kličem živili Hrvati,
Da se borim, borim za slobodu,
Za slobodu hrvatskom narodu.*

Ti Vilo Velebita...

6. Park prirode Biokovo

Biokovo se proteže duž Jadranske obale od prijevoja Dubci do Baćinskih jezera (općina Ploče), a sjevero-istočnu granicu čini dionica autoceste A1. Biokovo pripada Dinarskom planinskom lancu koji se pruža od Čićarije u Istri do granice s Crnom Gorom.

Slika 1. Biokovo

Najviši vrh planine je **Sveti Jure**, visok 1762 metra, na kojemu se nalazi TV odašiljač i do kojeg vodi Biokovska cesta duga 23 km i planinarske staze. Sa Svetog Jure pruža se fantastičan pogled na Makarsko primorje, otoke i Zabiokovlje. Za vedrih dana moguće je vidjeti planinu Monte Gargano u Italiji, udaljenu 250 km.

Osim vrha Sveti Jure planina Biokovo ima još nekoliko vrhova iznad 1000 metara: Troglav, Sveti Ilija, Šćirovac, Kimet, Veliki Šibenik, Vošac, Sutvid (Sveti Vid), Sveti Roko, Bukovac. Na biokovskom kamenu podignuto je 87 crkava i kapelica. Na Svetom Juri nalazi se istoimena crkvica izgrađena 1968. godine nedaleko od stare crkvice, srušene zbog gradnje odašiljača. Crkva sv. Jure vjerojatno je bila sagrađena odmah po pokršćavanju, a sigurno je postojala u 12. stoljeću o čemu svjedoči kamena ploča koja se nalazila iznad oltara stare srušene crkvice. Misno slavlje u crkvi održava se zadnje subote u srpnju, kada većina vjernika iz Primorja i Zabiokovlja dolazi do nje pješice.

Otkriveno je preko 400 jama i spilja. Neke od njih vječno su pune snijega i leda koji odolijevaju i najvrućem suncu.

Teolog, svećenik, znanstvenik i **prirodoslovac fra Jure Radić** neumorno je radio na tome da Biokovo i nazivom parka prirode dobije zaštićeni status. Sjeverni dio planine Biokovo proglašen je **Parkom prirode 1981**. Parkom upravlja Javna ustanova **Park prirode Biokovo**. U biokovskom botaničkom vrtu Kotišina iznad istoimenoga sela, u kamenu su uklesane riječi

dr. fra Jure Radića: „*Oculis mente corde per visibilia ad invisibilia*“ („*Očima, pameću, srcem po onom što se vidi do onoga što se ne vidi*“).

Biokovom dominiraju ponikve i vrtače. Neke ponikve izrazito su duboke, čak i više od 100 metara. Neke su urušene, dok se neke nastavljaju u duboke jame. Ovaj specifični oblik površinskoga krša naziva se mrežasti krš.

Dna nekih ponikvi početak su jama nevjerojatnih dubina, s obzirom na to da se nalaze iznad 1000 metara nadmorske visine. Pojedine su duboke i nekoliko stotina metara! U središnjem dijelu Biokova pojavljuju se kao gusto pakirane skupine koje dominiraju terenom. Izgledom podsjećaju na Mjesečeve krateri i mnoge bi fotografijom s ovoga dijela Biokova mogli zavarati za mjesto snimanja. Južna, primorska strana, prostor je golih litica i stijena visokih nekoliko stotina metara. Gole kamene litice s jedne strane i zelene flišne zone uz more, čudesan su kameno-zeleni kontrast koji se može vidjeti i doživjeti samo na Biokovu.

Tu su, na relativno maloj površini, vrlo raznolika staništa kao što su kamenjari, točila, vrljetne stijene, obradive površine, te **kanjon Proslap** s istoimenim slapom, koji je veći dio godine suh, a oživi samo za vrijeme jakih kiša. Utvrđeno je oko 300 samoniklih biljnih svojti, od tipično mediteranskih do planinskih, a na nekim područjima sadene su egzote, poljoprivredno i ljekovito bilje.

Biokovo je kamena granica dviju klima – mediteranske i kontinentalne.

Najpoznatiji biljni endemi su: biokovsko zvonice, slava klisura i modro lasinje, endem šireg dinarskog područja.

Životinjski svijet Biokova osebujan je i raznolik, ali i nedovoljno istražen. U brojnim biokovskim špiljama i jamama živi fascinantna podzemna fauna. Do sada je utvrđeno preko 199 špiljskih organizama, od čega je 60 endema Biokova.

Na takvim vodenim staništima javljaju se i neke vrste zaštićenih vodozemaca kojih je na području Parka prirode Biokovo do sada zabilježeno 7 vrsta.

Na području Parka prirode Biokovo do sada je zabilježena 21 vrsta gmazova, i to jedna vrsta kornjača, 10 vrsta guštera i 10 vrsta zmija.

Najbrojniji su kralješnjaci. Među gotovo 100 vrsta ptica na Biokovu obitavaju neke rijetke i ugrožene vrste kao orao zmijski, suri orao, vjetruša klikavka koje su strogo zaštićene.

Sisavci su na Biokovu zastupljeni s 42 vrste, od kojih su sve vrste šišmiša strogo zaštićene. Od deset vrsta zvijeri čagalj i medvjed pojavljuju se samo povremeno, a stalno je prisutan vuk – koji se nalazi na listi potencijalno ugroženih vrsta te divokoza čija se biokovska populacija smatra za najstabilniju i najveću populaciju divokoza u Hrvatskoj.

Biokovo je stoljećima hraniteljica, gotovo sveta planina. Ljudi su pronašli plodne udoline, dolce, škrape, koje su oživjeli i iskoristili za preživljavanje. Na Biokovu se boravilo često, poradi uzgoja krumpira i žitarica, lova, vađenja leda, ali ipak najviše radi stočarstva.

Glavni ulaz na planinu Biokovo nalazi se na 6. kilometru državne ceste Makarska – Vrgorac (predio Stara), gdje počinje Biokovska cesta.

Vidikovci

- **Staza, 897 m nm**
- **Ravna vlaška, 1228 m nm**
- **Štrbina (ispod Vošca), 1338 m nm**
- **Vošac, 1422 m nm**
- **Sv. Jure, 1762 m nm**

Informativni i prezentacijski centri

- Informativni centar Ravna vlaška
- Prezentacijski centar "Adrion - srce planine"
- Prezentacijski centar Brela Gornja
- Prezentacijski centar Kotišina

Poučne staze

- **Poučna geološka staza pod Vilovikom**
- **Poučna staza Putovima drevne Berulije**

Botanički vrt Kotišina

Na Biokovu je registrirano 19 planinarskih staza.

Izvori: Park prirode Biokovo

7. Planina Dinara

Dinara je planina u Dinarskom gorju na granici Republike Hrvatske te Bosne i Hercegovine. Dinara dijeli Livanjsko polje od Sinjskoga te čini prirodnu granicu između Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske.

Pružna se u smjeru sjeverozapad-jugoistok u dužini od 84 km (druga po dužini planina u Dinarskom gorju, nakon Velebita), između rijeke Cetine na jugozapadu i Livanjskog polja na sjeveroistoku. Na jugoistočnom dijelu planinski masiv Dinare prelazi u Kamešnicu. U geografskim pojmovima planinski prostor od Slovenskih Alpa do Šarskih planina često se naziva Dinaridi.

Slika 1. Dinara

Najviši vrh, Troglav (1913 m) nalazi se u BiH, a vrh **Sinjal ili Dinara** (1831 m) najviši je vrh u Hrvatskoj (nakon njega slijede po visini Kamešnica (1809 m), Biokovo (1762 m), Velebit i druge planine). Često se umjesto naziva za vrh Sinjal upotrebljava i ime planine – Dinara.

Biljna raznolikost područja planine Dinare obuhvaća veliku raznoliku skupinu biljaka prilagođenu životu na veoma različitim zemljištima i vremenskim uvjetima te klimi područja planine Dinare koja zna varirati po više čimbenika kao što su nadmorska visina, insolacija (izloženost suncu), debljina zemnog pokrivača te vrsta tla. Po dostupnim podacima na području planine Dinare postoji oko 750 biljnih vrsta, od kojih je više od 110 posebno zaštićeno, a 55 je endemskih.

Na planinskim travnatim područjima biljni svijet sadržava vrste kao što su: **uročnjak (pješčarska gušarka, *Arabidopsis halleri* i hrvatska gušarka), proljetnica (dinarsko mišje uho), dalmatinsko zvonce, šaša, krški runolist, srčenjak, obična borovica i dlakavi pjenišnik**. U rijetkim šumama prevladava jasen, hrast medunac, hrast kitnjak i klen, a na većim nadmorskim visinama bukva, smreka, jela, planinski bor i obični bor.

Uobičajena je, na mjestima koja su pogodna za rast, veća pojava malina u malinjacima, divljih kupina, drinjina, razdelija i šumskih jagoda kao jestivih biljaka, premda ih postoji značajno više vrsta.

U ornitološkom smislu masiv planine Dinare sa svojim specifičnim reljefom te blizinom velikih vodenih površina (jezera Peruće i porječja rijeka Cetine i Krke), sukladno direktivi EU o zaštiti divljih ptica, proglašen je područjem pod posebnom zaštitom.

Od ptičjih vrsta na području Dinare uz mnoge valja spomenuti običnog fazana, prepelicu, planinsku ševu, crvenonoga prutka tj. šljuku, ćukavicu, crnoprugastog trstenjaka, a od većih grabljivica: suri orao, orao zmijar i sivi sokol.

Na području planine Dinare od sisavaca obitava mrki medvjed, vuk, ris, divlja mačka, lisica, divlja svinja, jazavac, zec i ugrožena endemska vrsta **dinarski miš** *Dolomys bogdanovi longipedis*.

Od gmazova na području planine Dinare živi oko 15 vrsta guštera, zmija i vodozemaca, od kojih je nekoliko vrsta ugroženo zbog smanjenja životnoga prostora.

Herpetologija na području planine Dinare: obična smukulja (smuculja), šara poljarica (šarulja), poskok, pjegavi daždevnjak, sljepić (blavor), planinski žutokrug i planinski vodenjak.

S Dinare se osobito lijepo vidi Peručko jezero, Vrlika, Kijevo, Knin i druga mjesta uz državnu cestu D1. Također je lijep pogled na planine: Svilaju, Prominu i Troglav.

Na Dinari i Troglavu su nekada bili ljetni stanovi za ispašu ovaca. Spominje se podatak da je na Dinari i Troglavu bilo 500 ljetnih stanova i 135.000 ovaca s hrvatske strane, a 20 stanova i 15.000 ovaca s bosanske strane.

*“Pravo ispaše bilo je predmet dugotrajnih sporova koji su završili tek 1730. godine, kad je na temelju terenskog uviđaja 23. tursko-mletačke granične komisije iz 1721. provedeno definitivno razgraničenje i utvrđena tzv. **Mocenigova linija**. Veći i niži dio Dinare pripao je Dalmaciji, a manji i viši dio Bosni. Otada Mocenigova linija nije mijenjana pa je i danas granica između Hrvatske i BiH.*

U podnožju Dinare izviru rijeke Cetina i Krka.

Izvori: www.dinarskogorje.com, Planine u Hrvatskoj, Željko Poljak, Alan Čaplar,

8. Planinarstvo u Hrvatskoj

„*Hrvatsko planinarsko društvo u Zagrebu*“ osnovano je 15. listopada 1874., samo sedamnaest godina nakon osnutka prvoga planinarskoga društva na čitavom svijetu (u Londonu). Hrvati su deveti narod u svijetu s planinarskim društvom. Osnovano je na inicijativu Đure Pilara, poznatoga znanstvenika i svojedobno rektora Sveučilišta u Zagrebu, i Bude Budisavljevića, velikoga župana u Zagrebu i Gospiću. Osnivači i prvi članovi planinarskoga društva bili su znameniti znanstvenici i kulturni radnici toga vremena. Tako je prvi predsjednik HPD-a bio **dr. Josip Kalasancije Schlosser** (liječnik, botaničar, entomolog) zatim svećenik **dr. Josip Torbar**.

Prvi skupni izlet organiziran je u svibnju 1875. na Oštrc i Okičku Plješivicu. Na vrhu Zagrebačke gore, Medvednici (Sljemenu), podignuto je prvo planinarsko sklonište (1878.).

Spomenica Društva iz 1884. prva je planinarska knjiga u Hrvatskoj. 1898. počelo je izlaziti društveno glasilo *Hrvatski planinar*. Osnutkom Društva udareni su temelji i speleologiji, Gorskoj službi spašavanja, vodičkoj službi te alpinizmu (prva sekcija 1935.).

Početak 1948. godine dolazi do osamostaljenja planinarskoga rada, najprije u Zagrebu, a zatim u Splitu, Rijeci, Varaždinu, Karlovcu. Osnovano je mnogo planinarskih društava diljem Hrvatske.

1949. godine ponovno je pokrenut časopis, mjesečnik *Naše planine* koji je uređivao alpinist Pere Lučić-Roki.

Prvu knjigu o planinama u povijesti svjetske književnosti napisao je 1536. na hrvatskome jeziku starohrvatski pjesnik Petar Zoranić Ninjanin (1508. - 1569.). Knjiga je tiskana 1555. i na hrvatskom jeziku pa povjesničari navode da je prvu knjigu posvećenu planinama napisao Konrad von Gesner iz Züricha. Knjiga je postala gotovo planinarska Biblija, a Zoranićeva knjiga je nestala u ruševinama i ratnim požarima. Sreća u nesreći je da se sačuvao primjerak Zoranićeva originalnoga djela koji se danas čuva u Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti u Zagrebu.

“Prvi hrvatski alpinist bila je žena, ilirka Dragojla Jarnević (1812. – 1875.) koja se davne 1843. uspela kroz stijenu Okića i podrobno opisala taj uspon u svom Dnevniku. Hrvatski planinari istražili su nekoliko jama dubljih od tisuću metara, među njima Lukinu jamu na Velebitu koja je tada po dubini bila deveta na svijetu (danas jedanaesta). Splitski alpinist Stipe Božić dva puta je nogom stao na najviši vrh svijeta, a uz to je osvojio najviše vrhove svih kontinenata te o tome napisao knjigu »Sedam vrhova« i snimio TV-seriju. Godine 1991., kada je Hrvatska primljena u Međunarodnu federaciju planinarskih saveza (UIAA), bila je na 10.

mjestu po broju članova, a Hrvat Ivica Piljić vodio je u početnom razdoblju Međunarodnu komisiju sportsko-penjačkih udruga. Na Antarktici postoji vrh Hrvatska, u Andama Zagrebački smjer u stijeni Huandoya, u norveškim stijenama Velebitfjeld, u afričkoj stijeni Kaga Tong smjer Croatica – tako su ih nazvali hrvatski penjači koji su tamo prvi stali svojom nogom.”
(Željko Poljak)

Članovi HPD-a u 19. stoljeću bili su mahom istaknuti znanstveni radnici, akademici i sveučilišni profesori, koji su se koristili planinarstvom kao znanstvenim sredstvom, zbog čega HPD-u pripada osobito mjesto u hrvatskoj znanosti i kulturi.

Treba podsjetiti:

- **1971. Hrvatska zastava prvi put u Himalaji, (Željko Poljak u Annapurni)**
- **1979. Prvi uspon na Mount Everest, (Stipe Božić 15. svibnja 1979.)**
- **1993. Uspon na K-2 (drugi vrh svijeta), (Stipe Božić)**

Hrvatska ima:

- 8 nacionalnih parkova: Plitvička jezera, Paklenica, Kornati, Krka, Brijuni, Mljet, Risnjak i Sjeverni Velebit
- 11 parkova prirode: Biokovo, Žumberak-Samoborsko gorje, Medvednica, Kopački rit, Lastovsko otočje, Papuk, Vransko jezero, Učka, Lonjsko polje, Velebit, Telašćica
- 2 stroga rezervata: Bijele i Samarske stijene te Hajdučki i Rožanski kukovi
- 78 posebnih rezervata
- 28 park-šuma
- 2 regionalna parka
- 85 spomenika prirode
- 84 značajna krajobraza
- 121 spomenik parkovne prirode
- U Hrvatskoj je ukupno zakonom zaštićeno 28 biljnih vrsta.

Premužićeva staza

Premužićeva staza je pješački, planinarski put koji prolazi vršnim dijelovima sjevernoga i srednjega Velebita; dugačka je 57 km. Staza je izgrađena za samo 4 godine (1930. – 1933.). Nazvana je po inženjeru Anti Premužiću (1889. – 1979.) koji je stazu projektirao i sudjelovao u njezinoj izgradnji. Građena je tehnikom suhozidne gradnje bez betona i cementa. Staza prolazi kroz najdivljiji i najnedostupniji velebitski krš.

Šumarskog inženjera Antu Premužića i Ivana Krajača povezala je neizmjerne ljubav prema Velebitu i oni su planinu istraživali niz godina. Krajača se može smatrati i prvim istraživačem velebitskih špilja. Temeljito je istražio golemu jamu Vrtlinu u južnom Velebitu i objavio nalaze zajedno sa skicom (HP 1932, 268), a s Premužićem se spustio u Varnjaču u Rožanskim kukovima (HP 1930, 99). Zajedno su se probijali kroz neprohodne kukove, noćili u divljini pod vedrim nebom i pri tom stvarali zamašne planove. Najvažniji od njih su i ostvareni: Rossijevo sklonište, kuća na Zavižanu i tiskanje vodiča po Velebitu.

Premužičeva staza je u cijeloj svojoj dužini službeno zaštićena kao kulturno dobro od nacionalnoga značaja (2009.).

Botanički vrtovi

Botaničar dr. Fran Kušan je osnovao botanički vrt na Sljemenu 1939., a na Velebitu 1967. godine. Bio je dugogodišnji urednik Hrvatskog planinara.

Velebitski botanički vrt je u neposrednoj blizini Zavižana; nalazi se blizu planinarskoga doma. Želja osnivača bila je bogatstvo flore Velebita učiniti dostupnim svim posjetiteljima Velebita. Simbol je Velebitskog botaničkog vrta endem **velebitska degenija**. Nedugo nakon osnivanja Vrta okolno je područje proglašeno Posebnim botaničkim rezervatom Zavižan – Balinovac – Velika kosa.

Botanički vrt na Sljemenu osnovan je 1939. godine. Smješten je bio na južnom obronku Medvednice, uz Tomislavov dom. Zasađena je šuma niske klekovine, bora i planinske borovice. Tu su brojne ugrožene i zaštićene biljke poput runolista, encijana, božura, velebitske degenije, kranjskog ljiljana itd.

Horvatovih 500 stuba

Zagrebački novinar **Vlado Horvat** (1891. - 1963.) počeo je 1950. vlastoručno graditi silazno stubište preko »*Vidikovca*« i kroz špilju Medvednicu do izletišta »*Srniec*« na potoku Bistri jarek. Horvatu su pomogli ljubitelji prirode i tako omogućili svim ljubiteljima prirode da upoznaju i taj dio Medvednice.

Fenomen Anića kuka

Nakon Klekove stijene, glavna uloga u razvoju hrvatskoga alpinizma pripada Anića kuku i okolnim stijenama u Velikoj Paklenici koje su zbog izvanrednih penjačkih mogućnosti postale alpinistički eldorado poznat u zemlji i inozemstvu. Popularizaciji Paklenice najviše je pridonio godišnji organizirani prvosvibanjski alpinistički skup s kojim su započeli 1960. članovi PDS "Velebit", a poslije je taj skup prerastao u republički pa na kraju u internacionalni.

Alpinist Stipe Božić

Na najviši vrh svijeta, Mount Everest (8848 m), popeo se dva puta te je tek drugi Europljanin (poslije Reinholda Messnera) kome je to uspjelo. **Na vrhu svijeta Stipe Božić bio je 15. svibnja 1979. i 10. svibnja 1989.**

Popeo se na najviše vrhove svih kontinenata i na tri najviša vrha na svijetu: Mount Everest, K2 i Kanchenjunga.

Slika 5. Stipe Božić i autor

Od 1975. pridodao je uspone na Noshaq, Everest (2 puta), Kang Guru, Manaslu, Kanchenjugu, K2, Mount McKinley, Logan, Mount Kenyu, Mount Vinson, Elbrus i ostale; tu je i sudjelovanje na ekspedicijama na osamtisućnjake Lhotse, Dhaulagiri, Nanga Parbat i Annapurnu te dolazak skijama na Sjeverni pol. Posebnu vrijednost svim tim usponima dodao je svojom profesionalnom filmskom ili video kamerom i sigurno je jedini penjač na svijetu koji je na taj način najviše i najteže vrhove približio gledateljstvu.

Osim alpinizma, Stipe Božić bavio se i speleologijom, ronjenjem te je aktivni skijaš. Spustio se 1 395 metara duboko pod zemlju, u Lukinu jamu na Velebitu.

Profesionalnom je kamerom snimio veliku količinu filmskoga i video materijala u malo istraženim dijelovima svijeta. Snimao je čak dva puta na samom vrhu Mount Everesta što dovoljno govori o njegovoj izuzetnoj volji da vrhunski rezultat približi običnim ljudima. Režirao je više od 80 dokumentarnih filmova koji su u sklopu putopisnih serija "Sedam vrhova", "Dubine", "Krš i more", "Hrvatske planine", "Faros Paros", "Svete planine svijeta" i "Rijeke Hrvatske" prikazani na HTV-u.

Od mnogobrojnih snimljenih dokumentarnih filmova »*Reticent Wall*« i »*Dhaulagiri Express*« dobili su nagrade na festivalima u Trentu, Grazu i Popradu. Napisao je knjige "Put na vrh svijeta", "Sedam vrhova" i "Svete planine svijeta".

Počeci speleologije u Hrvatskoj

Početak hrvatske speleologije datira u 1776.; Ivan Lovrić (1754. – 1777.) prvi je poznati hrvatski speleolog. U špilju Sandalju kod Pule pračovjek je ušao prije oko milijun godina, u špilju Hušnjakovo u Krapini prije 120 000 godina.

Lukina jama – "Jama nad jamama"

Slovački speleolozi otkrili su *Meduzu* (707 m), pored Premužićeve staze. Također su otkrili jamu kod Vratarskog kuka; duboka je 1301 m, a naši su je speleolozi u znak priznanja nazvali Slovačkom jamom. Slovaci su naše speleologe upozorili na jamu u Hajdučkim kukovima koju nisu istražili jer nisu imali opremu. Naši speleolozi, pod vodstvom Branka Jalžića, istražili su jamu čija je dubina 1355 metara. Nazvana je Lukinom jamom po nadimku hrvatskoga branitelja i speleologa Ozrena Lukića koga su četnici ubili na Velebitu 1992. godine.

*Iduće godine Jalžić vodi novu ekspediciju u Lukinu jamu kada su, ronjenjem na dnu i spajanjem s jamom Trojamom udaljenom stotinjak metara, otkriveni novi prostori i utvrđena dubina od 1392 m, tada po dubini deveta na svijetu (danas jedanaesta). Uz to još tri svjetska rekorda: Lukina jama je najvertikalnija na svijetu, u njoj je poduzeto ronjenje na najvećoj dubini i, treće, u njoj je himalajac Stipe Božić postigao najveću visinsku razliku koju je čovjek ikad ostvario, 10231 metar, jer je tolika razlika između Everesta i dna jame. Dodajmo tome otkriće endemske pijavice *Croatobranchus mestrovi* pa ćemo vođi ekspedicije dati za pravo što je jamu nazvao Jamom nad jamama. Kasnijim istraživanjima Lukina jama je »produbljena« i sada njezina dubina iznosi 1421 metar.*

Najveće i najznačajnije hrvatske planine: Velebit, Dinara, Biokovo, Medvednica, Plješevica, Samoborsko gorje, Žumberačka gora, Kalnička gora, Ivanščica, Ravna gora, Maceljska gora, Bilogora, Moslavačka gora, Psunj, Papuk, Krndija, Požeška gora, Petrova gora, Risnjak, Biješe stijene, Bjelolasica, Klek, Snježnik, Platak, Učak, Čičarija, Lička Plješevica, Svilaja, Kamešnica, Promina, Kozjak, Mosor, Omiška Dinara, Vidova gora (Brač), Treskavac (Krk), Kamenjam (Rab), Sv. Vid (Pag), Sis (Cres), Sv. Mikul (Lošinj) i ostale.

Planinarske izložbe

Planinarska fotografija je i u Hrvatskoj odigrala važnu ulogu u promicanju planinarstva, promicanju ljubavi prema prirodi. U razvoju umjetničke fotografije značajnu ulogu imaju fotografije planina.

»*Hrvatski planinar*« – časopis sa stoljetnom tradicijom

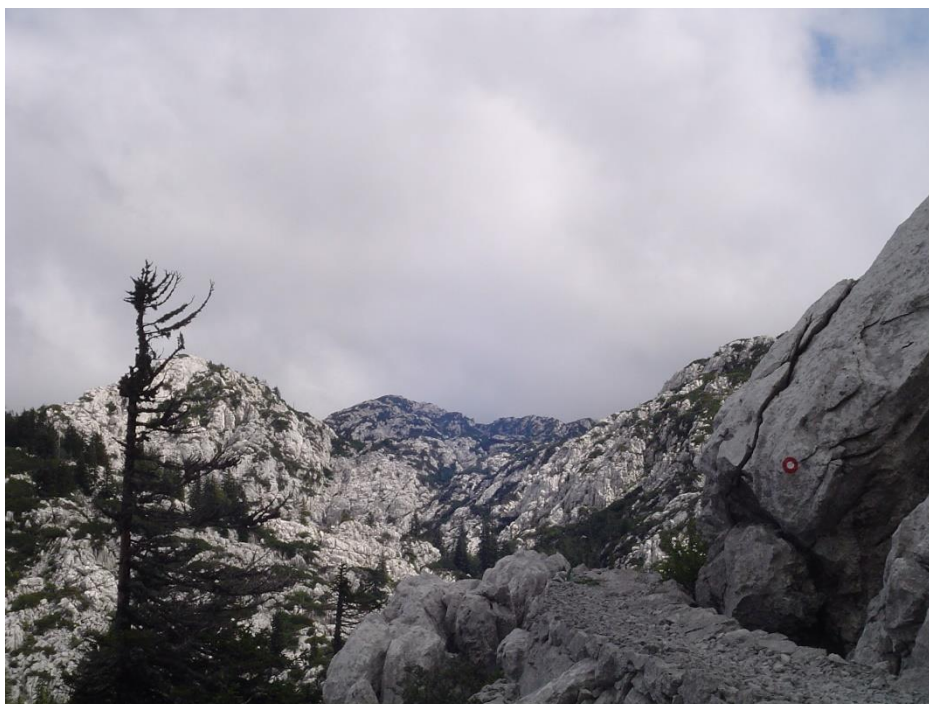
Časopis »**Hrvatski planinar**« ima vodeću ulogu u hrvatskoj planinarskoj književnosti okupljajući pisce i promičući književno stvaralaštvo među planinarima. Izlaženje njegova prvog broja potaknuo je 1898. **pjesnik Franjo Marković** i od tada do danas objavljuje književne priloge, ponajviše putopisnog karaktera, zatim ekspedicijske izvještaje, stručne članke, posebno s područja speleologije, alpinizma, zaštite prirode, teorije i ideologije. Do 1909. izlazio je kao mjesečnik, 1910. – 1913. kao Planinarski vjesnik u časopisu Vienac, a 1914. se ponovno osamostaljuje, ali odmah zatim nastaje ratni prekid. Od 1922. do 1944., kada zamire u ratnim uvjetima, postupno se razvija u reprezentativnu reviju. Na poticaj **Vladimira Blaškovića** časopis ponovno izlazi 1949., ali u duhu onoga vremena bez hrvatskoga obilježja, pod neutralnim naslovom »**Naše planine**«. Sredinom 1991., s osnivanjem samostalne hrvatske države, vraćen je časopisu stari tradicionalni naziv »**Hrvatski planinar**«. (Ž. Poljak)

“U 286 planinarskih društava, koliko ih je trenutno u Hrvatskoj, registrirano je 30 tisuća aktivnih planinara. Procjenjuje se da još toliko redovito planinari, ali da nije učlanjeno u niti jedno društvo. Kad se, uz to, uzme u obzir da Hrvatska ima 6000 kilometara uređenih planinarskih staza, 160 planinarskih domova i skloništa, i izvrsnu ostalu infrastrukturu, planinarenje se nameće kao idealna rekreacija za ljude svih životnih dobi.” (Alan Čaplar, autor Planinarskog vodiča po Hrvatskoj).

Izvori: prof. dr. Željko Poljak, *Zlatna knjiga hrvatskog planinarstva*; *Cjeloviti hrvatski planinarski atlas – Hrvatske planine*, Lana Mindoljević, Alan Čaplar, Hrvatsko planinarsko društvo

9. Premužićeva staza

Premužićeva staza je pješački, planinarski put koji prolazi vršnim dijelovima sjevernoga i srednjega Velebita. Staza je dugačka 57 km, a prvih 16 km prolazi područjem NP Sjeverni Velebit. Uobičajeni smjer kretanja je sa sjevera, od Planinarskog doma Zavižan (1594 m), preko prijevoja Veliki Alan (1412 m) do Oštarijskih vrata (927 m). U knjizi Željka Poljaka „50 najljepših planinarskih izleta u Hrvatskoj“ jedino je Premužićeva staza dobila najvišu ocjenu.

Slika 1. Premužićeva staza

Zasluga je organizatora, reformatora i osuvremenitelja hrvatskoga planinarstva Ivana Krajača što je ing. Ante Premužić na Velebitu uspio trasirati ovaj turistički put.

Staza je izgrađena u samo četiri godine, od 1930. do 1933., a zbog kvalitete gradnje i uklopljenosti u prirodni okoliš ova staza predstavlja biser graditeljstva pješačkih puteva u Hrvatskoj. Nazvana je po šumarskom inženjeru Anti Premužiću (1889.-1979.) koji je u to vrijeme bio građevinski referent u Direkciji šuma u Sušaku: on ju je projektirao, organizirao izgradnju i sudjelovao u njoj. Radove su izvodili brojni radnici iz podvelebitskih sela. Izgradnjom staze omogućen je pristup u najnepristupačnije i najljepše dijelove Velebita dotad poznate samo malom broju stanovnika.

Nije građena pomoću betona, cementa i suvremenih strojeva, već je primijenjena tehnika suhozidne gradnje koju su s koljena na koljeno prenosili stanovnici velebitskog podgorja. Zidanim serpentinama, podzidima, polutunelima i mostićima prolazi kroz najdivljiji i najnedostupniji velebitski krš.

Trasirana je tako da nema velikih uspona, a visinska razlika između najviše i najniže točke u cijeloj njezinoj dužini je ukupno 700 m - najviša točka je na 1620 m u NP Sjeverni Velebit, a najniža od 920 m je na samom njezinom kraju, na Baškim Oštarijama koje pripadaju PP Velebit. Prosječni nagib je 10%, najveći je 20%, a prosječna širina staze je 1,2 m.

Staza prolazi pokraj nekih vrhova Velebita kao što su: Veliki Zavižan (1676 m), Gromovača (1676 m), Vratarski kuk, Crikvena (1641 m), Goli vrh, Zečjak (1622 m), Visibaba, Šatorina (1624 m), Budakovo brdo, Bačić kuk (1304 m), Kiza (1214 m) i njome se na najbolji način upoznaje s ljepotama i značajkama Velebita. S planinskih vrhunaca pruža se prekrasan pogled na Jadransko more i otoke Pag, Rab, Goli, Prvić i Krk te na ličko zaleđe s kontinentalne strane.

Iza Rossijeva skloništa ulazi i u strogi rezervat prirode Hajdučki i Rožanski kukovi, koji, osim brojnih botaničkih i geoloških fenomena, obuhvaća i najpoznatije speleološke lokacije na Velebitu: Lukinu jamu s 1421 m dubine (16. najdublja jama na svijetu) i Slovačku jamu s 1320 m dubine (21. najdublja jama na svijetu). Nije dopušteno skretanje sa staze na Hajdučke i Rožanske kukove jer prema članku 10. Zakona o zaštiti prirode u području strogoga rezervata nije dopušteno nikakvo ljudsko djelovanje, izuzev znanstvenih istraživanja za koja je potrebno ishoditi dopuštenje od nadležne javne ustanove i/ili Ministarstva.

Prilikom prolaska staze mogu se koristiti sljedeći planinarski objekti:

- Planinarski dom Zavižan
- Rossijevo sklonište
- Planinarska kuća na Alanu
- Planinarsko sklonište na Ograđenici
- Kugina kuća
- Planinarski dom u Ravnom Dabru
- Planinarski dom Vila Velebita u Baškim Oštarijama
- Planinarsko sklonište Skorpovac

Premužićeva staza u cijeloj je dužini 2009. godine službeno zaštićena kao kulturno dobro od nacionalnoga značaja.

Izvori: Željko Poljak, Ivan Krajač, web stranice Parka prirode Velebit i NP Sjeverni Velebit, Registar kulturnih dobara RH.

10. Bukove šume pod zaštitom UNESCO-a

Slovačka i Ukrajina su se 2007. godine prve upisale na Popisu svjetske baštine *“Iskonske bukove šume Karpata”*, zatim je Njemačka 2010. upisala svoje drevne bukove šume na popis UNESCO-a uz preporuku Odbora za svjetsku baštinu da se upisanom prekograničnom dobru, s ciljem zaštite jedinstvenoga šumskog ekosustava, pridruže ostale zemlje kako bi se dobio cjelovit prikaz ekoloških procesa sastojina bukovih šuma u različitim okolišnim uvjetima.

Treće proširenje Popisa svjetske baštine uslijedilo je 7. srpnja 2017. nakon međunarodnoga istraživačkog projekta o iskonskim i drevnim bukovim šumama u Europi. Projekt je pokrenut 2012. pod vodstvom Austrije. Istraživanjem je dobivena lista od 126 područja vrijednih iskonskih i drevnih bukovih šuma Europe od kojih je 63 odabrano za nominaciju. Treće proširenje Popisa svjetske baštine *“Iskonske bukove šume Karpata i drugih regija Europe”* obuhvatilo je 63 područja s drevnim bukovim šumama koje se nalaze u: Albaniji, Austriji, Belgiji, Bugarskoj, Hrvatskoj, Italiji, Rumunjskoj, Sloveniji, Španjolskoj i Ukrajini.

Slika 1. Bukova šuma

“Uključivanjem 63 nova područja na Popis svjetske baštine dobivena je cjelovitost područja koje ima iznimnu univerzalnu vrijednost i dokaz je postglacijalnog širenja te prirodnoga i neometanog razvoja ekosustava bukovih šuma Europe.

Bukove šume pod zaštitom UNESCO-a u Hrvatskoj su na tri lokaliteta: u **Nacionalnom parku Sjeverni Velebit (nalazi se u strogom rezervatu Hajdučki i Rožanski kukovi)**. Riječ je o

1.289,11 hektara bukovih šuma, na lokacijama Suva draga-Klimenta i Oglavinovac-Javornik u Nacionalnom parku Paklenica (2.031,87 hektara šume). Iznimnost iskonskih bukovih šuma u nacionalnim parkovima Sjeverni Velebit i Paklenica temelji se na njihovoj izvornosti, geografskom položaju, starosti i veličini.

Zahvaljujući bogatstvu i raznolikosti biljnog i životinjskog svijeta, cijela planina Velebit je 1978. upisana u mrežu rezervata biosfere UNESCO-a.

Šume ukupno pokrivaju gotovo polovicu (47,5%) hrvatskog teritorija, a bukva (*Fagus sylvatica*) zauzima gotovo polovicu šumske površine Hrvatske.

Izvori: Ministarstvo kulture RH, NATURA 2000, Irena Devčić, Agroportal.hr

11. Stare masline u Hrvatskoj

Kaštelaska maslina

Kaštelanska maslina u Kaštel Štafiliću stara je preko 1700 godina te je 1990. zaštićena kao spomenik kulturne baštine. Zovu je kaštelanka, perišićevka (prema kaštelanskoj obitelji Perišić), mastrinka i kaštelanska mastrinka. Stablo je visoko preko 10 metara, a osnovne grane rastu pod kutom od oko 40 stupnjeva.

Slika 1. Kaštelanska maslina

Slika 2. Brijunska maslina

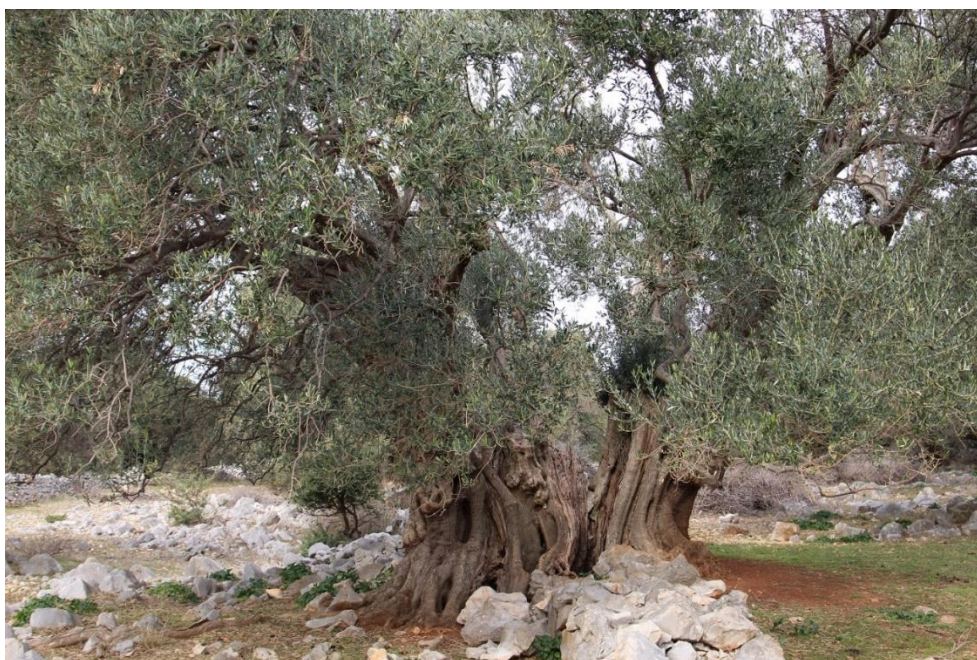
Brijunska maslina

Brijunska maslina je stara 1600 godina. Nalazi se u Nacionalnom parku Brijuni. Maslina se sedamdesetih godina prošloga stoljeća usred nevremena raspukla na dva dijela, a rane nastale raspuknućem stabla konzervirane su betonom.

Lunska maslina

Najstarija lunska maslina, “*Lunska čipka*”, ima preko 1600 godina. Obujma je 6 metara.

Na području Republike Hrvatske maslinici zauzimaju 26.480 hektara. Na tom prostoru ima 4,5 milijuna stabala od čega 3,4 milijuna rodnih. Najčešća vrsta masline je oblica, a nalazi se na 16.434 hektara. Najzastupljenije sorte maslina na području Hrvatske jesu: oblica, istarska bjelica, buža, levantinka, lastovka, drobnica, mastrinka, karbunčela i druge.

Slika 3. Najšira maslina - Lunski maslinici

Maslinici oko naselja Lun (otok Pag) – “Vrtovi lunskih maslina”

Na području od oko 75 hektara raste oko 80 tisuća stabala maslina, među kojima se veličinom i specifičnim oblicima izdvaja 1500 stabala masline oblice, cijepljene na divlju podlogu, divlju maslinu “*Olea oleaster linea*”. Lunski maslinik je raritet ne samo otoka Paga i Hrvatske već i Mediterana jer nigdje više nema tako velik broj očuvanih starih divljih maslina u njihovu prirodnom okruženju kao na otoku Pagu. Ima više od tisuću stabala starijih od tisuću godina. Najstarija maslina u Lunu stara je preko 1.600 godina. Kroz lunski maslinik napravljene su makadamske staze pa posjetitelji mogu vidjeti lunsko blago.

Dio tog područja je 1963. godine zaštićen i označen kao botanički rezervat.

“Prva zabilježena cijepljenja počela su se provoditi uz suglasnost bečkog dvora prije 280 godina. Dokazano je da svaka lunska maslina ima svoj jedinstveni DNK, odnosno da u masliniku ne postoje dvije genetski identične biljke, što Lun čini čuvarem najvećega genetskog bogatstva maslina kod nas. Do danas je naime poznato oko 90 hrvatskih sorti maslina, no stručnjaci smatraju da lunski maslinici skrivaju između 200 do 300 novih sorti.”

Andrijana Škunca napisala je monografiju o lunskim maslinama: “*Biblijski vrt – sveta zemlja lunskih maslina*”.

Muzej maslinarstva

U staroj pulskoj gradskoj jezgri otvoren je muzej maslinarstva “*Museum Olei Histriae*” – Kuća istarskog maslinovog ulja (prvi hrvatski muzej maslinarstva). Inicijatorica projekta te vlasnica Kuće istarskog maslinovog ulja je Lorena Boljunčić.

Muzej uja, Škrip

Obitelj Josipa Krstulovića osnovala je 1864. uljaru u Škripu, na otoku Braču. Uljara je prestala raditi 1963. godine. “U srpnju 2013. Kruno Cukrov, unuk Kruna Krstulovića, sa svojom obitelji renovira i preuređuje uljaru u **Muzej uja** i otvara za javnost kao povijesno-kulturnu znamenitost maslinarstva otoka Brača.

U Muzeju uja prikazana je povijest maslinarstva na otoku Braču kao i cjelokupni tradicionalni proces prerade maslinovog ulja koji se sastoji od “toća sa orlom, presom sa starim športama, peći za grijanje vode te svi tradicionalni alati koji su se koristili za transport, proizvodnju i skladištenje maslinovog ulja.”

Izvori: Zoran Badurina-Rumešić, Gorana Badurina, Ivo Miljković, Višnja Šimunović i drugi.

12. Perunika

Perunika je hrvatski nacionalni cvijet!

Na prijedlog Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti perunika je 2000. godine proglašena hrvatskim nacionalnim cvijetom (izložba cvijeća Japan flora). Naziv potječe od imena grčke božice duge, glasnice bogova Iride (grč. – duga), a naš naziv perunika dolazi od imena vrhovnoga staroslavenskog boga gromovnika Peruna i njegove žene, boginje Perunike.

Kajkavski naziv za peruniku leluja ili ljeljuja proizašao je iz drugog imena boginje Perunike – Ljelja. Ostali hrvatski narodni nazivi prate božanske poveznice – bogiša, cvit ili kaćun nebeski. Hrvatska perunika *Iris croatica* jest endemska vrsta u Hrvatskoj.

Slika 1. Perunika

U Hrvatskoj raste dvanaest samoniklih vrsta perunike: hrvatska perunika (*Iris croatica*), patuljasta jadranska perunika (*Iris adriatica*), ilirska perunika (*Iris illyrica*), jadranska perunika (*Iris pseudopallida*) i druge.

Božena Mitić

*Ljepota cvijeta perunike (lat. naziv Iris L.) od davnina je inspirirala ljude. Starogrčka legenda kaže da je glasnica bogova, božica Irida (Iris), prenosila poruke bogova na Zemlju s pomoću duge. Tamo gdje bi pak duga dotaknula tlo izrastao je nježni cvijet duginih boja – iris. Perunika je stoljećima diljem svijeta bila simbol kraljevskih moći i božanske zaštite, a tri dijela njezina cvijeta predstavljala su mudrost, vjeru i hrabrost. Indijska i egipatska kultura koristile su se ljepotom perunike da bi prikazale život i ponovno rođenje. U starom Egiptu perunika je bila simbol moći i uzvišenosti pa je postala prauzor žezla. Jedan od najpoznatijih faraona, Tutmozis III., dao je oslikati zidove svoje palače cvjetovima perunike. Hrvatski naziv te biljke – perunika – dolazi od imena vrhovnoga staroslavenskog boga Peruna i njegove žene – boginje Perunike. Kako su kajkavci boginju Peruniku nazivali Ljelja, jasan je i naziv ljeljuja za taj cvijet, a dubrovački naziv bogiša također je vezan uz Boga. Legenda kaže da bi perunika izrasla na onom mjestu gdje je munja gromovnika Peruna udarila u zemlju, a uvijek je bila drugačije boje. Osim tih naziva za tu lijepu i neobičnu biljku u Hrvatskoj postoji još niz narodnih imena (maćinac, sablja, sabljarka, strijelka, aleluja, lelija, koludrica, kavran, višća, cvit nebeski, nožan itd.). Cvijet perunike ima i svoje simbolično značenje prilikom darivanja. Ako ga poklanjate, to znači da nekomu hoćete reći da vam je prijatelj, da želite nekomu pokazati vjeru, nadu, mudrost ili hrabrost. Važno je značenje perunika i u pučkoj medicini i kozmetici, o čemu postoje mnogobrojni povijesni zapisi, ali i danas se perunike koriste i kao lijek i kao kozmetičko sredstvo (npr. sapuni, toaletne vode, kupke i sl.). Ljekovita je njihova podzemna stabljika – podanak ili rizom (*Iridis rhizoma*), koji sadrži eterična ulja, iridin, šećer, škrob, sluzi, smole i tanine. Zdrobljeni rizom dodavao se čajevima protiv kašlja, zubnim prašcima i puderu.*

Samonikle perunike odlikuju se velikom raznolikošću, različitih su veličina, oblika i boja. Štoviše, od njih su uzgojem dobiveni još brojniji raznobojni kultivari, hibridi i varijeteti, koji se uzgajaju i prodaju širom svijeta. Diljem svijeta postoje mnogobrojna društva ljubitelja perunika, a u Hrvatskoj se svake godine, perunikama u čast, tradicionalno održavaju manifestacije vezane uz Hrvatski vrt perunika u Donjoj Stubici.

Perunike u flori Hrvatske

Tipično razvijeni oblici hrvatske perunike pojavljuju se u svijetlim šumama hrasta medunca i crnoga graba. Za stanište bira dolomitne i vapnenačke obronke brdskih područja kontinentalne Hrvatske. Zauzima jugozapadni dio panonsko-pontskog areala koji je bitan po reliktnoj flori i vegetaciji. Najpoznatija su nalazišta Medvednica, Strahinčica, Samoborsko gorje i Ogulinsko polje. Također su staništa perunike na jadranskoj obali i otocima.

Ivo Horvat i Marija Horvat (supruga) opisali su novu vrstu irisa još 1953. te je prozvali *Iris croatica* (hrvatska perunika).

Iris croatica rasprostranjena je u jugozapadnom dijelu panonsko – pontskog areala značajnog po bogatoj reliktnoj flori i vegetaciji. (Horvat, 1961./62.). U Hrvatskoj ova vrsta raste u zapadno – panonskoj makroregiji i potkapelskoj mezoregiji (Mitić, 2005.). Poznata su nalazišta te vrste na Samoborskom gorju, Cesargradskoj gori, u okolici Josipdola i Vojnovca, na Strahinjčici, te Zagrebačkom i Žumberačkom gorju. Mnogi istraživači hrvatske flore, npr. Schloser J. (1869.) i Klinggräff H. (1861.) smatrali su tu vrstu kao *I. germanica*.

Izvori: Božena Mitić, Dinko Zima, Mirko Tomašević, Ivo Horvat, Marija Horvat